

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Sotsiaaltöö- ja sotsiaalpoliitika instituut

Marie Niitsoo

**Töö laste, noorte ja peredega Hollandis organisatsiooni Spirit
näitel**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: MSW Merle Linno

Tartu 2014

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Marie Niitsoo 02.06.2014

ABSTRACT

During my studies my favorite study topic has always been different ways in which the government takes care of children who do not have sufficient parental care. I gained a lot of knowledge about Estonian orphanages and child protection system during my two internships. Due to the fact I had very little knowledge in the field I took this kind of a system for granted without questioning it too much. Generally, social work professionals in Estonia use the Anglo American social work with its principles as a synonym of social work. The more I gained knowledge of Estonia's child protection system, the more I realized that there are many things that need to be improved. One of the most important problems seemed to be that young people who are trying to start their own life after leaving the orphanage, are not coping well with their independence. It seems that despite the fact that in the recent years Estonian government has invested a lot of funds into improving the conditions in the country's orphanages, they still not able to teach children and young people the necessary skills required for leading an independent life. It is important for us to find solutions for these problems. These are the main reasons I believe it is important for us to get to know some other child welfare system. I was hoping to find ideas to improve the ways in which we take care of the children and young people who do not have proper parental care and to enhance the ways they cope after leaving orphanages. Therefore the practical implication of this study is not only the hope to widen the perspective of Estonian social work professionals but also to improve the Estonian child protection system.

The aim of this study is to present the family oriented child welfare and fostercare system. For that purpose I will use theoretical literature, different documents and webpages and also empirical data. The data is based on the interviews I conducted with two workers of the organization Spirit which works with young people and children.

The main result of this study was that the Dutch child welfare system is indeed family oriented. The professionals working with young people and families see as their main objective to support the family in its ability to rear their child at home. This is mainly because the social workers in the Netherlands are demanded to be more cost effective. I found that it would also be more cost effective in Estonia to support the family instead of outplacing their children. For that purpose the social worker should mobilize the network surrounding the family. Also we should support fosterparents more, so that they could provide the foster children better environment to grow up in.

SISUKORD

ABSTRACT	3
SISSEJUHATUS.....	5
1. UURIMUSE KONTEKST	7
1.1. Hollandi heaoluriik.....	7
1.2. Sotsiaaltöö 2014. aasta definitsioon	9
1.3. Laste ja noorte heaolu perekeskses ja lastekaitse orientatsiooniga riigis	9
1.4. Noorsootöö korraldus erinevatel kihtidel	11
1.4.1. Asutuses hooldamine.....	13
1.4.2. Kasuperede süsteem	14
1.5. Probleemipüstitus	15
2. METOODIKA.....	17
2.1. Meetod.....	17
2.2. Andmekogumismeetod ja protseduur.....	17
2.3. Andmete analüüs	18
2.4. Urija refleksiivsus.....	18
3. ANALÜÜS.....	20
3.1. Töötajate üldine hinnang Hollandi ühiskonnale ja laste heaolu süsteemile	20
3.2. Riskirühmad	21
3.3. Perekonna toetamine laste kasvatamisel	23
3.4. Kasupered.....	29
3.5. Sisserännanud kui eriline kliendigrupp	33
4. ARUTELU	38
5. KOKKUVÕTE.....	40
KASUTATUD KIRJANDUS	41
LISA Esialgne intervjuu kava	44

SISSEJUHATUS

See, kuidas riik hoolitseb vanemliku hoolitsuseta laste eest, on õpingute ajal alati olnud minu meelisteema. Käies praktiliselt ühes Tartu lastekodus ja Tartu maavalitsuses, sain teadmisi Eesti lastekodude kohta ja lastekaitse süsteemi kohta. Oma väheste teadmiste tõttu võtsin sellist lastekaitse korraldust millegi loomuliku ja iseenesestmõistetavana. Eestis peetakse sotsiaaltöö sünonüümiks angloameerika sotsiaaltööd, samas kui teiste sotsiaaltöö traditsioonide kohta on meie töötajatel ja ka sotsiaaltöö tudengitel vähe teadmisi (Selg, 2013).

Mida enam Eesti lastekaitse süsteemiga tutvusin, seda paremini mõistsin, et sellel on omad vajakajäämised. Üheks olulisemaks probleemiks on minu arvates see, et lastekodudest elluastujatel on iseseisvasse ellu astumisel väga palju probleeme. Tundub, et kuigi Eesti riik on viimasel kümnendil suunanud palju ressursse lastekodude rahastamiseks, ei suuda need õpetada oma kasvandikele iseseisvas elus hakkamasaamiseks vajalikke oskusi. Seepärast oleks kasulik tutvuda meist mõnevõrra erineva lastekaitse süsteemiga, et saada mõtteid, kuidas Eesti süsteemi edendada.

Hollandi noorsootöö ja lastekaitse süsteemiga oleme õpingute vältel kokku puutunud vaid põgusalt ning eestikeelsed materjalid teema kohta puuduvad. Nendel põhjustel tekkis mul vahetusüliõpilasena Hollandi pealinnas Amsterdams elades, huvi uurida, millised on Hollandi lastekodud ja kuidas asetuvad nad üldisemas lastekaitsekorralduse konteksti. Leidsin, et viibides ise kohapeal ja kogudes informatsiooni sotsiaaltöö professionaalidelt isiklikult, on mul parim võimalus saada teada, kuidas teistsugusele ideoloogiale toetuva laste heaolusüsteemi praktikud ise oma tööd näevad ja tõlgendavad.

Lootsin leida Hollandist ideid, tagamaks puuduliku vanemliku hoolitsusega kasvanud laste toimetulek hilisemas iseseisvas elus ja jagada neid Eesti laste- ja noortega töötavate professionaalidega. Seega ei seisne töö praktiline väljund ainult sotsiaaltöötajate silmaringi laiendamises, aga ka lootuses Eesti lastekaitse süsteemi edendamiseks.

Käesoleva töö eesmärgiks on Hollandi perekeskse laste ja noorte abistamise süsteemi tutvustamine. Esimene osa kirjeldab Hollandi laste- ja noorte abistamise süsteemi, tuginedes teoreetilisele materjalile, erinevatele dokumentidele ja veebilehtedele. Teine osa on empiiriline, mis tugineb kvalitatiivsel uurimisel. Viimane põhineb intervjuudel, mille viisin läbi noorte ja peredega abistamisega tegeleva organisatsiooni Spirit töötajatega.

Sooviksin tänada oma juhendajat Merle Linnot, kes oli töö kirjutamisel suureks abiks. Tänuõnad lähevad ka uurimuses osalenud sotsiaaltöötajatele, kellel oli asutuses toimuvate muudatuste tõttu kiire aeg, kuid kes sellegipoolest leidsid aega minu küsimustele vastata.

1. UURIMUSE KONTEKST

1.1. Hollandi heaoluriik

Heaoluriik on süsteem, milles riik mängib võtmerolli oma kodanike kaitsmises ja nende majandusliku ja sotsiaalse heaolu tagamises. See põhineb võrdsetel võimalustel, ressursside võrdsustaval ümberjaotamisel ning avalikul vastutusel aidata neid, kes ei ole võimelised tagama iseenda heaolu. Esping- Andersen (1990) eristas kolme tüüpi heaoluriike: konservatiivne-, liberaalne- ja sotsiaaldemokraatlik. Konservatiivne heaoluriik põhineb sotsiaalteenuste detsentraliseerimisel ja sotsiaalkindlustusskeemide domineerimisel, pakkudes kodanikele keskmisel määral kaitset turu kõikumiste eest, kuid lubades samal ajal erinevate ühiskonna gruppide kihistumist. Liberaalses heaoluriigis domineerib turg heaolu ja hüvede jagamisel, riik sekkub vaid vaesuse leevendamiseks. Riik kaitseb oma kodanikke turukõikumiste eest vähesel määral ning sotsiaalse stratifikatsiooni tase on kõrge. Sotsiaaldemokraatliku heaoluriigi aluseks on universalismi põhimõte, see tähendab, et sotsiaalsetele hüvedele ja teenustele pääsevad ligi kõik kodanikud. Selline süsteem tagab suurel määral oma kodanike autonoomia, vähendades nende sõltumist peresuhetest ja turust. (Esping- Andersen, 1990).

Holland on väike tihedalt asustatud riik, kus elab üle 16,5 miljoni elaniku (Knijn ja Nijnatten, 2011: 225), nendest 1 miljon on sisserännanud (Moving towards a more 'positive' youth policy, Netherlands Youth Institute). Hollandi pealinnas Amsterdamis, kus asub ka Spirit organisatsioon, mille töötajaid käesoleva uurimuse raames intervjuerisin, moodustavad immigrandid umbes poole elanikkonnast. Suurimad vähemusrahvuste grupid on pärit Saksamaalt, Indoneesiast, Türgist, Surinamelt, Marokolt ja Kariibi mere saartelt. Erinevate autorite (Esping- Andersen, 1990; Bussemaker ja van Kersbergen, 1994) sõnul on Hollandi näol tegemist hübriidse heaoluriigiga, mis on midagi sotsiaaldemokraatliku ja konservatiivse vahepealset. Oorschot (2006) leiab, et Hollandi heaoluriigi hübriidne iseloom on veelgi kasvanud, nimelt on viimastel aastatel mõõdukalt lisandunud ka liberaalseid elemente. Hollandi valitsused on koosnenud eriarvamuste ja vaadetega parteidest, kuid kõik need erinevad parteid jõudsid juba 1970ndatel üksmeelele, et lapsel on kõige parem kasvada peres (Bussemaker 1998: 71).

Alates 1970. aastate lõpust ja 1980. aastate alguse majanduskriisist on Hollandis järjepidevalt vähendatud kulutusi sotsiaalhoolekandesüsteemile. Rõhk on läinud kollektiivse heaolu tagamiselt igäihe töötamisele, selle raames vähendati sissetulekuhüvitisi ning

suurendati hüvitisi, mille eesmärgiks oli inimeste tööturule suunamine. Toetuste vähenemine jätkus ka pärast seda, kui riik oli majanduskriisist toibunud. Muutunud oli ideoloogia, arvati, et liiga helde sotsiaalhoolekande süsteem, mis annab kõigile võrdselt, sõltumata nende endi panusest, õhnestab kodanike vastutustunnet ja põhjustab teadlikku kalkuleerimist. (Ewijk, 2010). Sotsiaalvaldkonna kulutuste kokkutõmbamist soodustas ilmselt ka New Public Management ideoloogia populaarsus Läänemaailmas. New Public Management rõhutas, et avalik sektor peab olema efektiivsem, väiksemate kulutuste abil saavutama võimalikult hea tulemuse, ehk olema kuluefektiivne (Hood, 1991), see ideoloogia kandus ka Hollandi sotsiaalhoolekandesse. Poliitika muutumisest tulenesid erinevad meetmed: riski diferentseerimine, kodanike aktiveerimine, privatiseerimine ja detsentraliseerimine. Järjest enam pööratakse tähelepanu kodanike osaluse ja vastutuse toetamisele. (Ewijk, 2010). Hoolimata heaoluriigi laienemise peatumisest peetakse globaalses perspektiivis Hollandi süsteemi endiselt küllalt paljusid kodanikke hõlmavaks ja heldeks. (Oorschot, 2006).

Esping- Andersen (1999) on kirjeldanud, et Holland ajab paternalistliku poliitikat, defamilisatsiooni, mille eesmärgiks on vähendada indiviidi heaolu ja arengu sõltumist sugulussuhetest. Erinevate abistavate meetmete raames saavad abivajajad mitmekülgset abi ja toetust oma lapse kasvatamisel. Seega tagab riik igapäev küllalt ühetaolised võimalused heaoluks ja arenguks, sõltumata tema sotsiaalsest päritolust. 2007. aastal lisandus väärkohtlemise definitsiooni ka vanemate kohustus stimuleerida oma lapse arengut, see tähendab, et kui vanemad oma lapse arengu eest ei hoolitse, siis on nad seaduse järgi last väärkohelnud. Laste ja noorte abistamise poliitikas on võetud üle varasemast erinev lähenemine, kui eelnevalt oli suund probleemile orienteeritud ehk negatiivne, siis alates 2012. aastast võeti üle uus viis, lastele ja noorte abistamine muutus ta positiivseks ehk lahendustele orienteerituks ja vajaduspõhiseks. Poliitikat juhib põhimõte, et igal lapsel on andeid ja iga laps on oluline. Kõigil lastel peab olema võimalus enda andeid välja arendada ja õppida erinevatest kogemustest, võtma vastust iseenda ja ennast ümbritseva keskkonna eest. See tähendab, et riik investeerib lapse positiivsesse kasvamisse, toetab edukat kooliteed ja võimaldab igal lapsel ja noorel kasvada demokraatlikuks kodanikuks, saada majanduslikult iseseisvaks ja elada heaolus. (Moving towards a more 'positive' youth policy, Netherlands Youth Institute). Hollandi riik näeb lastesse investeerimist kui viisi pakkuda neile turvaline ja kasulik lapsepõlv, aga ka võimalusena tõsta rahvuslikku konkurentsivõimet (Giddens, 1998).

ÜRO lastefondi UNICEF-i 2013. aasta raporti järgi Holland 29-st arenenud majandusega riigist parim oma riigi laste heaolu tagamisel, Eesti oli sama raporti järgi 23.

kohal (Adamson, 2013). Seetõttu kasulik uurida, kuidas Hollandi riik suudab tagada oma laste heaolu niivõrd hästi, hoolimata sellest, et kulutused sotsiaalsfäärile on aasta-aastalt vähenenud. Suurendades Eesti laste võimalusi healuks ja arenguks, sõltumata nende sotsiaalsest päritolust, tõstame samuti kaudselt Eesti rahvuslikku konkurentsivõimet.

1.2. Sotsiaaltöö 2014. aasta definitsioon

Sotsiaaltöö 2014. aasta definitsioon võtab kaasaegsed sotsiaaltöö põhimõtted hästi kokku. Definitsioon on järgnev: „Sotsiaaltöö on praktiline põhinev ala ja akadeemiline distsipliin, mis julgustab sotsiaalseid muutusi, inimeste võimustumist ja vabanemist. Põhimõtted sotsiaalsest õiglusest, inimõigustest, kollektiivsest vastutusest ja austusest eri kultuuride vastu on sotsiaaltööle kesksed. Sotsiaaltöö on läbipõimitud sotsiaaltöö-, sotsiaal-, ja humanitaarteadustest ja pärimuskultuuri teadmistest. Ta kaasab inimesi ja struktuure, et võtta ette elu väljakutsed ja toetada heaolu.“ (Proposed Global Definition of Social Work, IFSW). Töö järgnevatel osadel püüan arutleda, kas ja mil määral on Hollandi laste, noorte ja pere abistamise süsteem kaasaegsete sotsiaaltöö põhimõtetega kooskõlas.

1.3. Laste ja noorte heaolu perekeskses ja lastekaitse orientatsiooniga riigis

Gilbert (1997) uuris 9 riigi (USA, Inglismaa, Kanada, Rootsi, Soome, Holland, Saksamaa, Taani, Belgia) laste heaolusüsteeme. Ta leidis, et selle alusel, kuidas nendes riikides käsitletakse laste väärkohtlemist, võib nad jaotada lastekaitse- ja perekeskseks orientatsiooniks. Lastekaitse orientatsiooniga riikides nähakse laste väärkohtlemist pahatahtlike vanemate kahjuliku käitumisena, mille vastu tuleb erinevaid meetmeid kasutusele võtta, alustada tuleb juurdlust ja vanemaid tuleb karistada väärkäitumise eest. Vanemate ja sotsiaaltöötajate vahel ei ole partnerlust, vaid on vastandlikud suhted (Gilbert, 1997). Pereorientatsiooniga süsteemid, mille alla autor liigitas ka Hollandi, näevad väärkohtlemist mittefunktsioneeriva pereelu tulemina, mis võib olla põhjustatud erinevatest faktoritest: probleemidest abielus, psühholoogilistest raskustest ja sotsiaalmajanduslikust stressist. Väärkohtlemise taoline seletus annab sotsiaalhoolekande töötajatele ideoloogilise põhjenduse erinevate kergemate, teraapiliste sekkumiste rakendamiseks ning pere määratlemises partnerina, kellega tehakse koostööd mitte süüdlasena, keda peaks karistama (Gilbert, 2012). Noorte ja pere abistamisel lähtutakse järgnevatest põhimõtetest: abi peaks olema nii lühikest aega kestev, kerge ja nii lapse kodule lähedal, kui võimalik. Praktikas tähendab see seda, et riik püüab leida viise pakkumaks peredele toetust kohalikul tasandil (Knijn ja van Nijnatten, 2011). Selline lähenemine toetub tõekspidamisele, et mida intensiivsemalt rakendada kergemaid abi vorme, seda enam saab vältida raskemaid sekkumisi

(van der Ploeg, 1993). Laste kodust eemalepaigutamise asemel eelistatakse parandada perekonna kodust olukorda kergemate sekkumiste abil (Strijker ja Knorth, 2007). Gilberti (2011) järeluuringuist ilmnes, et enam puhtalt lastekaitse- või perekeskseid lasteheaolusüsteeme ei ole, süsteemid on hakanud omavahel segunema ning viimaks on riigid üleüldiselt hakanud liikuma kolmanda orientatsiooni, lapse arengu stimuleerimise suunas. Veel on töös laste ja peredega oluline märkida riigi üleüldist püüdu suurendada kodanike osalust oma heaolu suurendamisel ja sotsiaalsete probleemide lahendamisel, mis on vägagi kooskõlas 2014. aasta sotsiaaltöö põhimõtetega, kus rõhutatakse inimeste kaasamist oma heaolu tagamiseks ja nende võimustumist sotsiaalsete probleemide kütkeist.

Tõepoolest mõnevõrra on Hollandis töös laste ja noortega kasvanud tendents rakendada pigem repressiivseid meetodeid kui pedagoogilisi. See oli ajutine efekt, mis tekkis pärast mitmete räigete lapseväärkohtlemiste ja tapmist jõudmist avalikkuse tähelepanu alla. Kõige kuulsam ohver oli Savanna, kes oli lastekaitse järelevalve all, kui tema ema ta tappis pärast seda, kui oli teda jõhkralt väärkohelnud. See juhtum šokeeris avalikkust ja tekitas küsitavusi Hollandi laste, noorte ja peredega tehtava töö efektiivsuses ja eelistuses peresid toetada ja mitte otsustavalt sekkuda. (Knijn ja van Nijnatten, 2011). Pärast seda diskussiooni suurenes 2005-2007. aastal repressiivsete meetodite nagu näiteks vanemlike õiguste ära võtmine. 2008. aastal vähenes erinevate karmimate meetmete arv uuesti. (Child protection figures, Netherlands Youth Institute). Repressiivsed lahendused on kasvanud ka kriminaalsete noorte puhul, eriti kriminaalhoolduses (Knijn ja van Nijnatten, 2011), aga vaid nende puhul, kes ei kasuta neile antud võimalust karmimast karistusest pääseda. Perekesksele riigile omaselt eelistatakse väikese kuriteo toime pannud noore puhul, pakkuda vanglakaristuse asemel neile erinevaid sotsiaalabi programme. Seeläbi saavad noortega töötavad professionaalid võidelda nende põhjuste vastu (vaesus, pereprobleemid, psühhiaatrilised probleemid), mis kriminaalset käitumist ülal hoiavad ja ka noor saab võimaluse tõestada, et ta saab normaalse ühiskonnaeluga hakkama. Repressiivsemad meetmed on kasutusel noorte puhul, kes panid rängema kuritöö toime ja juhul, kui noor talle antud võimalust teha vanglakaristuse asemel näiteks ühiskondliku tööd ja osaleda erinevate sotsiaaltöö programmides, ära ei kasuta ja kokkulepetest kinni ei pea. (Juvenile Justice Policy, Netherlands Youth Institute).

Hollandi riik on oma riigi laste arengut püüdnud stimuleerida mitmel moel. Esiteks, nagu juba eelnevalt mainisin, vähendatakse lapse heaolu ja arengu sõltumist tema perekondlikust taustast. Lapse heaolu tagamise kohustus on eelkõige tema vanematel, kellest

laps sõltub, kuid kui need seda ei tee, siis võtab kogukond selles rolli. See on kooskõlas kaasaegse sotsiaaltöö nägemusega iseenda rollist sotsiaalse õigluse tagaja ja sotsiaalse ebavõrdsuse vähendajana. Teiseks laiendati 2007. aastal väärkohtlemise definitsiooni, nüüd on vanematel ka seaduslik kohustus stimuleerida oma lapse arengut. Kolmandaks, kui selgub, et laps ei saa mingil põhjustel kodus elada, paigutatakse ta pigem perekonnasarnasesse üksusesse nagu seda on kasupered ja mitte asutuse näiteks lastekodusse (Knijn ja van Nijnatten, 2011), sest erinevad uurimused on näidanud, et lapse erinevad arenguvajadused ei saa lastekodus kasvades piisavalt rahuldatud (Strijker ja Knorth, 2007).

Viimasel ajal on Hollandi sotsiaalpoliitikas hakatud rõhutama kodanik aktiivsust sotsiaalsete probleemide lahendamisel. See kajastub ka töös noorte ja peredega. Sotsiaaltöö praktikud toetavad abiotsijate võimet iseenda eest hoolt kanda, samuti pööratakse järjest enam rõhku kodanike aktiveerimisele (Ewijk, 2010). Kooskõlas sotsiaaltöö nüüdisaegsete tõekspidamistega kaasati sotsiaalsete probleemide lahendamiseks inimesi, mittefunktsioneeriv perekond sai õiguse töötada koos oma toetajatega välja oma plaan erinevate lahendustega, enne kui riik ja kohtud said õiguse pere ellu sekkuda. Seega soodustavad professionaalid, et klient kaasaks enda abistamiseks oma tugivõrgustiku ja võimustuks, võtaks ohjad oma elu üle otsustamisel enda kätte. Kaasaegsed sotsiaaltöö põhimõtted kajastusid veel selles, et professionaalid püüdsid toetada inimeste vabanemist probleemide kütkeist, andes neile igakülgset infot (nt seadusandluse, toetuste jms) probleemiga seonduva kohta. Järgnevalt sai pere oma tugivõrgustikuga võimaluse koostada koos nendega oma plaan perekonna probleemide lahendamiseks. Plaaniga nõustatakse, kui see ei ohusta lapse heaolu ega arengut. (Wachtel, 2011). Need meetmed on riigipoolne tugi, aitamaks perel sotsiaalset muutumist esile kutsuda.

Hübriidse loomuga lasteheaolusüsteemile omaselt on 21. sajandi Hollandi sotsiaalpoliitika üks suurimaid väljakutseid tasakaalu loomine perede toetamise ja lastekaitse vahel (Knijn ja van Nijnatten, 2011). Professionaalid peavad tunnetama ära selle häguse piiri, millal on õigustatud perekonna toetamine ning millal tuleb otsustavalt pere ellu sekkuda.

1.4. Noorsootöö korraldus erinevatel kihtidel

Selleks, et mõista Hollandi lastekaitse korraldust, on oluline ära märkida, et viimane on osa suuremast süsteemist, milleks on noorsootöö. Tegemist on laia valdkonnaga, mis hõlmab endas peale lastekaitse veel mitmeid erinevaid teemasid: laste heaolu, kultuuriline mitmekesisus, narkopoliitika, varajase lapsepõlve teenused, haridus ja töötus, efektiivsed

sekkumised, perekonna ja vanemaks olemise toetamine, seksuaalne tervis ning noorsootöö ja noorte osalus (Youth Policy, Netherlands Youth Institute). Noorsootöö tähendab tööd laste ja noortega vanuses 0-24 aastat. Selles vanusegrupis on 2011. aasta andmetel umbes 5 miljonit last (Child protection and welfare, Netherlands Youth Institute). Umbes 5% neist saab riigilt mingit tüüpi teenuseid ja abi (Child welfare figures, Netherlands Youth Institute). Hollandis on laste ja noorte väärkohtlemise riskiteguriteks vanemate madal haridustase, vaesus, üksikemadus, ja mitte-Lääne päritolu (Strijker ja Knorth, 2007). Üldise noorsoo poliitika ja spetsiaalsete pereteenuste eest vastutab tervise-, heaolu- ja spordiministeerium ja alaealiste õigusemõistmise ja sellega seotud erinevate asutuste eest vastutab julgeoleku- ja õiguseministeerium. Noorsootöö poliitikas on veendumus, et laste toetamiseks tuleb tegeleda selle kontekstiga, kus need kasvavad. Last ümbritsevad mitte ainult tema perekond, vaid ka teised lastega tegelevad professionaalid: noorsootöötajad, noorte ja perede keskuste töötajad, vabatahtlikud ja erinevad treenerid ja õpetajad, kes lapsega tegelevad. Kõik need erinevad inimesed peavad toetama lapse kasvamist täisväärtuslikuks inimeseks, sest leitakse, et „Lapse kasvatamiseks on vaja tervet küla. (Moving towards a more 'positive' approach in youth policy in the Netherlands, Netherlands Youth Institute). Sellepärast pakutakse lastele, noortele ja peredele suurel hulgal erinevaid teenuseid, mida võib jaotada kolmeks. Perekeskse orientatsiooniga laste heaolusüsteemile omaselt on Hollandis tugevalt esindatud universaalsed ennetavad teenused ning erinevad peret toetavad teenused ja abi. Alles siis kui need on osutunud ebapiisavaks, osutatakse perele spetsiaalset abi, mis ei pruugi enam vabatahtlik olla.

Nagu juba eelnevalt mainitud, on perekeskse orientatsiooniga riigile omaselt Hollandis tugevalt esindatud hüved, mis on mõeldud kõigile kodanikele ehk universaalsed teenused. Nende eesmärgiks on toetada normaalset lapse arengut ja ennetada, väikeste probleemide kasvamist suurteks tõsisteks probleemideks. Universaalsed teenused on korraldatud linna- ja teiste suuremate keskuste tasemel, see hõlmab endas näiteks noorsootööd, lastehoidu, ja tavakoole. Veel kuulub selle alla avalik tervishoid (kohalikud beebikliinikud, nõustamiskeskused ja kooliarstid) ja avalikud heaoluteenused (sportimisvõimalused ja mänguväljakud) (Knijn ja van Nijnatten, 2011).

Teine tasand on erinevad lastele ja peredele mõeldud vabatahtlikud ennetavad ja toetavad teenused, näiteks psühholoogiline ja sotsiaalne toetamine ja pedagoogiline nõustamine. Teenuste osutamise kohustus on igal linnavalitsusel ja suuremal keskusel. Nende ennetavate ja toetavate teenuste eesmärgiks on märgata probleeme varajases faasis, sekkuda võimalikult vara ja perekonda toetada. Keskused ühendavad, uuendavad, tugevdavad juba

olemasolevaid perekonna ressursse laste üles kasvatamisel (Knijn ja van Nijnatten, 2011). Selleks annavad nad peredele informatsiooni, nõustavad ja juhendavad neid ning pakuvad kerget pedagoogilist tuge ja koordineerivad neid erinevate abiosutajate vahel. Noorte- ja perede keskuste kohustus on informeerida lastekaitse nõukogu olukordadest, kus selle sekkumine on vältimatu. Pereorientatsiooniga riigile omaselt pööratakse tehakse seda alles viimases hädas (Knijn ja van Nijnatten, 2011), kui selgub, et peres on tõsisemad probleemid, mille lahendamiseks kergemast abist ei piisa.

Kolmas teenustekiht on spetsiaalsed teenused noortele ja peredele, mida koordineerib Noorsootöö agentuur (hollandi keeles *Bureau Jeugdzorg*). Nendeks võivad olla erinevad noorte vaimse tervise ja alaarenguga seotud teenused; alaealiste õigusemõistmine ja kriminaalhooldus ning sellega seotud institutsioonid; spetsiaalsed hariduslikud teenused ja lastekaitseteenused (Youth Policy in the Netherlands, Netherlands Youth Institute).

On erinevat tüüpi lastekaitse meetmeid: perekonna järelvalve ja vanemlike kohustuste ära võtmine, mis võib toimuda vanemate nõusolekul või vastu nende tahtmist. Perekonna järelvalve on kõige sagedamini rakendatud lastekaitsemeetod ja see tähendab seda, et perele määratakse järelvalvaja, kes püüab leida lahenduse probleemidele, mis ähvardavad lapse arengut ja heaolu. Selleks teeb ta koos perega plaani ning abistab ja nõustab vanemaid lapse kasvatamisel. Vanemad on kohustatud tema abi vastu võtma (Child Protection, Netherlands Youth Institute). Kooskõlas põhimõttega, et abi olgu nii lähedalasuv, lühiajaline ja kerge kui võimalik, hindab pere järelvalvaja esmalt ambulatoorse abi vajadust, seejärel kaalutakse päevast hooldust (Strijker ja Knorth, 2007). See tähendab, et üldjuhul jääb laps koju elama, samal ajal, kui tema ja ta vanematega teevad tööd spetsialistid, kes püüavad pere elu taas funktsioneerima panna. Kui vanemad ei ole suutelised oma lapse eest hoolt kandma võib kohus ajutiselt neilt vanemlikud kohustused ära võtta kas nende nõusolekul (kergendus) või vastu nende tahtmist (eemaldamine). Mõlemal saab lapse eestkostjaks Noorsootöö agentuur ja laps paigutatakse kodust eemale. Laps võidakse paigutada kas kasuperre või lastekodusse (Child protection, Netherlands Youth Institute). Viimast kaalutakse alles siis, kui kõik muud abi vormid on osutunud sobimatuks (Strijker ja Knorth, 2007).

1.4.1. Asutuses hooldamine

Hollandis on lastele ja noortele erinevat tüüpi asutuses hooldust: lastekodud ja peretüüpi kodud; asutused käitumis- ja kasvamisprobleemidega lastele; suletud institutsioonid, kus elavad kohtu poolt karistatud lapsed ja asutused lastele ja noortele, kellel esineb

psühhiaatrilisi häireid (Knorth, 2002). Veel hiljuti paigutati käitumisprobleemidega noored samasse asutusse, kuhu paigutati noored, kes olid juba mõne kuriteo toime pannud. Seda ei peetud aga rahuldavaks lahenduseks ja seepärast eraldati need kaks institutsiooni üksteisest (Child welfare, Netherlands Youth Institute). Nagu eelnevalt juba mainitud iseloomustab Hollandit püüd seda liiki abi vähendada ja tugevdada abivormide pakkumist nagu ambulatoorne abi, päevane abi ja ravi, ning kasuperes hooldamine, see tähendab, et vähendatakse laste ja noorte asutuses elamist (Knorth, 2002). Asutustes elab praegu umbes 25 000 noort, kuid see arv väheneb iga aastaga (Child welfare figures, Netherlands Youth Institute).

1.4.2. Kasuperede süsteem

Ajalooliselt on Hollandi ühiskonnas vanemliku hoolitsuseta laste, ebapiisava hoolitsusega laste ja orbude eest juba sajandeid hoolt kantud (Choy ja Schulze, 2009). 1983. aastal väljendas Hollandi valitsus otseselt eelistust paigutada lapsi pigem kasuperedesse kui institutsiooni (Strijker ja Zandberg, 2001). 1989. aastal tunnustas Hollandi riik kasuperesüsteemi iseseisva laste- ja noorte abi vormina ja lõi erinevad vajalikud üksused (Choy ja Schulze, 2009). Kasuperesüsteemi eelistamise ja edendamise põhjuseid on mitmeid. Esiteks võib selleks olla juba eelnevalt mainitud erisuguste parteide üksmeel, et parim kasvukeskkond lapse jaoks on perekond. Teiseks on ÜRO Rahvusvahelise Laste Õiguse Konventsioonis väljendatud selgelt lapse õigus kasvada peres (Strijker ja Knorth, 2007). Kasupere on aga päris perele sarnasem kui lastekodu. See on kooskõlas erinevate autorite (Scholte, 1995; Courtney, 1998; Strijker ja Zandberg, 2001) tulemustega, et kasupere vastab paremini kui lastekodu kasvava lapse arenguvajadustele. Kasuperes kasvanud lapsed on autonoomsemad kui lastekodu kasvandikud (van der Ploeg, 1993). Seepärast tulevad kasulapsed võrreldes lastekodulastega koolis paremini toime, neil on paremad suhted oma kaaslastega ja vähem käitumis- ja emotsionaalseid probleeme (Choy ja Schulze, 2009). Viimaks võib eelistuse põhjuseks olla juba eelnevalt mainitud Hollandis 1970ndate lõpul alanud sotsiaalsfäärile kulutuste vähendamine, mis oli põhjustatud majanduskriisist. See kulutuste vähendamine jätkus peale kriisist taastumist muutunud ideoloogia tõttu, mis oli kantud soovist kaasata kodanikke nende sotsiaalsete probleemide lahendamisel ning 1980ndatel Lääne riikides populaarsest New Public Management ideoloogiast, mis pani sotsiaalvaldkonna töötajate südameasjaks aidata kliente, kasutades selleks võimalikult vähe ressursse. Choy ja Schulze (2009) kinnitavad seda, leides, et Hollandis on kasupered võrreldes asutuses hooldamisega küllalt odav abi vorm.

Lapsele kasuvanemaid otsides järgitakse printsiipi, mille juba eelnevalt välja tõin, et abi saabuks kõige lähemalt. Seepärast otsitakse kõigepealt kasuvanemat lapse lähivõrgustikust, nii tuttavate kui ka sugulaste seast (Choy ja Schulze, 2009: 38; Strijker ja Knorth, 2007). 2006. aastal paigutati 35% kasulastest nende enda võrgustikus oleva inimese hooldusele (Strijker ja Knorth, 2007). Kasupere valimisel on oluline ka see, et protsessis osalevad 3 osapoolt: laps, bioloogiline vanem ja kasuvanem. Kõik peaksid olema paigutusega rahul, arvestatakse ka bioloogiliste vanemate arvamusega (Choy ja Schultze, 2009:38).

Erinevad kasupere vormid on järgnevad: nädalavahetuste- ja puhkuseaegne kasupere, lühiajaline ja pikaajaline kasupere, ja hariduslik kasupere. Pikaajaline ehk üleskasvatav kasupere valitakse, kui selgub, et laps ei saa mingil põhjusel enam koju tagasi pöörduda, sel juhul kasvatab kasuvanem teda tõenäoliselt kuni ta saab 18-aastaseks. Hollandi kasupere süsteemi üheks puuduseks on aga see, et kasuperedel puudub seaduslik võimalus oma last lapsendada, isegi, kui bioloogilistelt vanematelt on vanemlikud õigused ära võetud. See tähendab, et kasupere on alati ebakindel variant nii lapse kui ka kasuvanema jaoks. (Strijker ja Knorth, 2007).

1.5. Probleemipüstitus

Eestis domineerib töös peredega lastekaitsele orienteeritud mudel ja sotsiaaltöö sünonüümina kasutatakse angloameerika sotsiaaltööd. UNICEF-i andmetel oleme 29-st arenenud majandusega riigist 23. kohal oma laste heaolu tagamisel (Adamson, 2013), seega on meil veel oma laste heaolu tagamises palju arenguruumi. Meil on kasulik uurida riike, mille laste heaolu süsteem toetub mõnevõrra teistsugusele ideoloogiale, kus valitseb perekeskne ja laste arengut toetav lasteheaolu mudel. Holland on ka sama uuringu andmetel arenenud majandusega riikidest parim laste heaolu tagamisel (Adamson, 2013), mis kinnitab, et meil on neilt midagi õppida. Eestikeelseid materjale Mandri- Euroopa ja eriti Hollandi sotsiaaltöö kohta on äärmiselt vähe. Kui aga oleme kinni ainult angloameerika sotsiaaltöös ja sellega seonduvates põhimõtetes ning ei tutvu võimalustega sotsiaaltööd teisiti teha, võime takistada kogu professioni arengut Eestis.

Hoolimata sellest, et viimasel kümnendil on Eesti riik lastekodude rahastamiseks eraldanud suuri summasid, on lastekodus kasvanud lastel iseseisvasse ellu astumisel endiselt palju probleeme (vt nt Turk, 2011). Erinevad uurimused on näidanud, et kasuperedel on võrreldes lastekodus hooldamisega mitmeid eeliseid. Esiteks on kasupere perekonnas kasvamisele sarnasem kui lastekodu, mistõttu rahuldab ta paremini erinevaid lapse

arenguvajadusi (Strijker ja Knorth, 2007). Sellega kooskõlas erinevate uurimuste tulemused mis näitavad, et Eesti lastekodu lastel on iseseisvasse ellu astumisel mitmeid raskusi (Turk, 2011). Gutman ja Tulviste (2003) leidsid, et Eesti lastekodu lapsed on võrreldes peres kasvanud lastega vähem iseseisvad (Gutman ja Tulviste, 2003). Kasupere on aga päris perele sarnasem ja seepärast lapse arengule parem. Kui kasuvanem leitakse lapse lähivõrgustikust, on lapsel kergem säilitada oma identiteeti ja suhteid bioloogiliste vanematega.

Kasuperes kasvamisel on lastekodude ees mitmeid eeliseid. Esiteks on nad suhteliselt odavam abivorm, kasupere maksab riigile vähem kui lastekodu. Kasuperes kasvanud laps on mitmete uurijate järgi võrreldes lastekodu kasvandikuga paremini kohanenud. Äärmiselt oluline on Tulviste ja Gutmani (2003) uurimus, mis näitab, et see tulemus kehtib ka Eesti kasuperede ja lastekodulaste puhul. Seega on mõttekam rahastada kasuperesid, sest erinevad uurimused on näidanud, et seal kasvanud lapsed tulevad oma eluga paremini toime kui lastekodulapsed. Seepärast on ta ka Eestis võrreldes lastekodudega odavam abi vorm, kuna on loogiline järeldada, et kasulapsed, kes on paremini kohanenud kui lastekodus kasvanud lapsed, tulevad nad iseseisvasse ellu astumisega paremini toime ja ei elatu ülejäänud elu sotsiaalabist. Seega on pikemas perspektiivis efektiivsem kasvatada lapsi tingimustes, mis vormivad neist inimesed, kes on täisväärtuslikud ühiskonna liikmed.

Kuigi kasuperel on erinevate autorite sõnul lastekodude ees palju eeliseid, on kasuperede arv Eestis aasta- aastalt vähenenud. Hollandis on kasuperesüsteem aga vägagi hästi toimiv ja lastekodude ees eelistatum abi vorm. Kõigele eelnevale tuginedes on käesoleva töö eesmärgiks teada saada, millisena kirjeldavad praktikud Hollandi laste ja perede abistamise süsteemi.

Eesmärgile tuginedes püstitasin järgnevad uurimisküsimused:

- 1) Millised on laste, noorte ja peredega töötavate praktikute kirjeldused oma tööst?
- 2) Kuidas põhjendavad praktikud eelistust paigutada laps pigem kasuperre kui lastekodusse?

2. METOODIKA

2.1. Meetod

Käesolevas töös lähenesin uurimisprobleemile kvalitatiivselt, kuna eesmärgiks on saada ülevaade Hollandi laste heaolu süsteemist laste ja noortega töötavate spetsialistide kirjelduste alusel. Selleks tutvusin lisaks teoreetilisele materjalile organisatsioon Spirit töötajate tõlgendustega seletuste ja kogemustega. Organisatsioon Spirit aitab noori, kellel on probleeme kasvamisega ja peresid, kellel on oma laste kasvatamisega probleeme. Spiritil on aastas 6000 klienti, kes on tavaliselt saadetud sinna Noorsootöö agentuuri poolt. Organisatsiooni püüab stimuleerida iseseisvust ja õpetada kliente ise oma probleeme lahendama. Eesmärgid seatakse koos kliendiga, võttes arvesse individuaalsust, kultuuri ja traditsioone. Lõplikult soovitakse saavutada seda, et noored saavad elada turvalises ja aktsepteeritavas situatsioonis. Selleks pakub asutus erinevat sorti abi: erinevaid sorti kodus abistamise programme perele ja noortele, kasuperet, noorte resotsialiseerimist, abi kodututele, erinevad rehabilitatsiooniteenused ja kinnised asutused kriminaalsetele noortele. Valisin Spirit organisatsiooni, sest ta pakub noorte ja pere abistamiseks väga palju erinevaid teenuseid.

2.2. Andmekogumismeetod ja protseduur

Andmed kogusin poolstruktureeritud intervjuude käigus. Kokku viisin läbi kolm intervjuud, ühte töötajat intervjuueerisin kahel korral. Intervjuus osalejad leidsin minnes Spirit organisatsiooni peakontoris kohale ja paludes töötajate abi uurimuse läbiviimisel. Asutuse töötajad olid väga vastutulelikud ja nõustusid kohe, kuigi asutuses oli koondamiste ja suurte ümberkorralduste tõttu väga kiire ja pingeline aeg.

Intervjuud viisin läbi 2013. aasta kevadel ja suvel. Esimese intervjuudest viisin läbi organisatsiooni peakontoris ning kaks viimast harukontoris. Kõigi intervjuude puhul selgitasin uurimuses osalejatele lühidalt töö eesmärgid ja informeerisin neid konfidentsiaalsusest. Viimaks küsisin uuritavalt iga kord luba vestlus lindistada. Intervjuueeritavad olid sellega nõus. Kõik intervjuud toimusid inglise keeles. Mõlemad intervjuueeritavad valdasid inglise keelt väga hästi ja seepärast tundus, et keel ei osutunud protseduuri läbiviimisel takistuseks. Vahel küll osutus intervjuueeritavate jaoks mõningate terminite otsimine natuke keerukaks, kuid lõpuks jõudsime üksteise mõistmisele.

Enne esimese intervjuu läbiviimist koostas kava teemadest (vt. LISA), millest tahtsin rääkida. Intervjuude ajal ei pidanud ma rangelt etteantud kavast kinni vaid küsisin oluliste või segaseks jäänud asjade kohta juurde. Samuti transkribeerisin iga intervjuu järel kogu

ingliskeelse vestluse ja sellest lähtuvalt täpsustasin ja muutsin intervjuerimisküsimusi enne iga järgnevat intervjuud. Intervjueritavate konfidentsiaalsuse säilitamiseks muutsin nende nimed ära. Uurimuses osalejate nimed on mulle endale teada.

Esimese intervjuu viisin läbi sotsiaaltöötajate treeneri ja koolitaja Jellega, intervjuu kestis 2 tundi ja 15 minutit. Kaks korda intervjuerisin sotsiaaltöötajate treenerit ja usaldusisikut Dianat, intervjuude kestvuseks olid 70 ja 45 minutit.

2.3. Andmete analüüs

Andmete analüüsiks kasutasin sisuanalüüsi. Tavapärase sisuanalüüs annab võimaluse kirjeldada, vältides ette määratletud kategooriaid, mis leitakse andmetest (Laherand, 2008: 290). Käesoleva uurimuse teostamiseks sobib meetod seepärast, et eestikeelseid materjale Hollandi lapse heaolusüsteemi kohta on väga vähe. Seepärast on lugeja selguse huvides vajalik kirjeldada sealset laste- ja perede abistamise süsteemi.

2.4. Uuriija refleksiivsus

Kvalitatiivsete uurimuste läbiviimisel on oluline arvestada sellega, et uuriija isik mõjutab andmete kogumist ja tõlgendamist ja seda tuleb arvesse võtta. Minu uurimuse puhul võis üks mõjufaktoritest olla see, et valdasin hollandi keelt vaid algtasemel. Suurem osa materjale hollandi sotsiaalhoolekande kohta olid aga vaid hollandi keeles. Seepärast olid mul enne intervjuude läbiviimist uuritava süsteemi kohta väga vähe eelteadmisi. Võimalik, et see aitas vältida olukorda, kus ma mõjutaksin intervjueritavaid oma teadmistele vastavaid vastuseid andma. Palju aega läks täpsustavate küsimuste peale, sest tahtsin olla kindel, et sain intervjueritavate jutust õigesti aru. Näiteks, et kas lapse ülalpidamist toetatakse tõesti ka juhul kui lapse kasuvanemaks on mõni tema enda sugulane. Selgituste ja lisaküsimuste küsimine intervjuu jooksul oli vaimselt üpriski pingutav. Selleks pidin ma kuulama väga täpselt, mida mulle räägitakse ning samaaegselt analüüsima, mis uut informatsiooni võiks mul veel olla vaja teada.

Rääkisin intervjueritavatega inglise keeles. Kuna nii intervjueritavate kui ka minu inglise keele oskus oli piisavalt hea, mõjutas see andmetekogumist ilmselt vaid vähesel määral. Kõiki vajaminevaid termineid ma inglise keeles küll hoobilt ei teadnud, kuid segaduse vältimiseks tegin nad kõik endale enne intervjuude läbiviimist selgeks. Paaril korral ei tulnud intervjueritavatel mõni oluline sõna inglise keeles meelde, näiteks sõna “*treaty*“ (eesti keeles leping), uuritava selgituste tõttu see takistuseks ei osutunud, sest arvasin ära mis sõna ta otsib. Teine mõjufaktor võis olla see, et ma olen 3 aastat õppinud Eesti lastekaitse süsteemi tundma.

Seepärast said kahe riigi lastekaitseüsteemide erinevused minu intervjuudes palju tähelepanu. Näiteks tundus mulle lastekodude (nagu need on Eestis) olemasolu väga loomulik ja iseenesest mõistetav ja olin ma ehk natuke kinni teemas, et kas tõesti ei ole Hollandis samasuguseid lastekodusid nagu Eestis ja miks.

Intervjuude läbiviimisel püüdsin vastajaid mitte suunata minule sobivaid vastuseid andma, vaid õhutada neid rääkima oma kogemustest ja arusaamadest. Samas võisin õhutada uurimuses osalejaid oma süsteemi positiivseid külgi kirjeldama, sest ma rääkisin neile, et uurin eelkõige, mida võiksime meie Eestis nende laste heaolu süsteemist õppida. Selleks, et vaadata teoreetilisest materjalist kaugemale, praktikute töö igapäeva ellu ja uurida, kuidas just nemad oma tööd näevad, ei kasutanud ma intervjuude läbiviimisel teooriatest lähtuvaid ettemääratud kategooria. Pigem mõtlesin teemadele, mis mind Hollandi lastekaitseüsteemi juures eelkõige huvitasid ja püüdsin tabada, kui intervjuude vältel kerkis esile mõni uus ja huvitav teema, ja selle kohta edasi küsida. Intervjueeritavate nimed on nende konfidentsiaalsuse tagamiseks muudetud.

3. ANALÜÜS

Intervjuud olid küllalt sisutihedad, kattes laia hulga teemasid. Esimene intervjuueeritav, Jelle, rääkis peamiselt organisatsiooni Spirit rollist töös laste- noorte ja peredega. Teine intervjuueeritav, Diana, rääkis peamiselt tööst kasuperedega. Andmete analüüsimisel tekkis 5 suuremat kategooriat või teemat: töötajate üleüldine hinnang Hollandi ühiskonnale ja laste heaolu süsteemile, riskigrupid, lapse peres kasvamise toetamine, kasupered, sisserännanud kui eriline kliendigrupp ning klientide ja kogukonna kaasamine ja aktiveerimine sotsiaalsete probleemide lahendamiseks. Viimane mainitud teema kumas läbi kõigi teiste juures.

3.1. Töötajate üleüldine hinnang Hollandi ühiskonnale ja laste heaolu süsteemile

Erinevalt teoreetilisest materjalist, mis kirjeldas Hollandi süsteemi küllalt nõudlikult ja kriitiliselt, hindasid mõlemad uurimuses osalejad sealse noorsootöö süsteemi toimimist positiivselt. Jellel oli mitmes välisriigis töötamise kogemus, seega oli tal võimalus võrrelda Hollandi süsteemi Portugali, Ukraina, Bulgaaria ja Ameerika Ühendriikidega. Ta hindas Hollandi süsteemi neist kõrgemalt. Viimasest paremaks pidas ta vaid Skandinaavia maid, mis olid UNICEF-i andmetel (2013) siiski laste heaolu tagamisel Hollandist kehvemad.

Jelle: „Bulgaarias on suured majad, täis puuetega lapsi, nad on kodust kaugele paigutatud ja nende vanemad ei käi neid kunagi vaatamas. (...) Sotsiaaltöötajatel ja pedagoogidel on hea haridus, kuid mitte raha. (...) Ameerikas on lastekodusid, mis on ideaalsed, aga on ka neid, milles on kohutavad tingimused, meil siin on kõik võrdselt üle keskmise. Mitte midagi vapustavalt head, aga kõik üle keskmise. (...) Rootsis, Soomes, Taanis ja Norras on neil parem ja neil on rohkem raha. Aga nad on minu arvates erand.

Diana: Alati on võimalik, et me eksime, aga meie süsteem viib riski [kasuperepaigutuse] miinimumini.

Jelle hindas Hollandi noorsootöösüsteemi küllalt positiivselt, vastandades seda riikidele, kus on sotsiaaltöö halvemini korraldatud. Tema jutust kumab kaudselt läbi Hollandi noorsootöö põhimõtte, et abi peaks saabuma inimesele nii lähedalt kui võimalik, nimelt ta kritiseerib Bulgaaria lastekaitse süsteemi, mis paigutab lapsi kodust väga kaugemale, nii, et nende vanemad ei saa lastel külas käia. Samuti ta vastandab sellist süsteemi Hollandi süsteemile, tõstes viimase esile, kui parema variandi. Diana hindas kõrgelt kasuperesüsteemi ja kasuvanemate valimist, väites, et kasuperede valikul jääb alati risk, et kasupere pole sobiv ja väärkohtleb last, kuid nende kasuperesüsteem minimaalseks.

Üleüldiselt leidis Jelle, et Hollandis valitsevad sotsiaalsed probleemid on võrreldes eelmainitud riikidega küllalt tagasihoidlikud. Lapsi saadakse Hollandis hiljem kui mujal ja vähem kui mujal ja see kehtib ka immigrantide kohta. Seepärast on enamik Hollandi elanikke võimelised oma lastele vajaminevat pakkuda. Riigil on sotsiaalsete probleemide lahendamiseks raha ning ta jaotab ressursse ümber, toetades neid, kellel on vähem. See võis tagada ka töötajate suurema rahulolu nende süsteemiga.

Jelle: " Isegi nüüd, kus meil on kriis ja paljud kaotavad oma töö, meil on raha.(...) Inimesed elavad seal, vaesuses, tapavad üksteist. Meil on seda, aga mitte sellises kogustes.

Kiievis, Bulgaarias ja Venemaal. Probleemid on seal suuremad, ma leian.(...) Meil on süsteem, et kui sul ei ole tööd, siis riik annab sulle raha. Hollandlased ei arva, et inimesed peaksid tänaval elama. (...) Väga keskklassi ühiskond"

Nagu eelnevalt mainisin, peaks käesoleva töö tulemuste interpreteerimisel arvestama, et võisin ise häälestada uurimuses osalejaid oma süsteemi kiitma, sest ma ütlesin neile, et uurin aspekte, mida võiks Eesti lastekaitse süsteem üle võtta. Teisalt teadsid intervjueeritavad, et olen pärit Eestist ja et Ida-Euroopa riigina on meil laiaulatuslikumad sotsiaalsed probleemid kui neil. Samuti aimas ta, et meil on vähem ja seepärast tõi ta Hollandi süsteemi sellest paremana esile.

3.2. Riskirühmad

Kuigi Jelle sõnul on probleemid Hollandi laste, noorte ja peredega võrreldes mõningate teiste riikidega väiksemad, on teatud riskitegurid, mille ilmumine võib intervjueeritavate sõnul ennustada laste ja perede sotsiaaltöötaja huviorbiiti sattumist. Suuresti kooskõlas Knijn ja van Nijnatteni (2011) seisukohaga, leidsid ka minu uuritavad, vaesus, üksikemadus ja mitte-Lääne päritolu on laste- ja noorte jaoks riskiteguriteks.

Jelle: „Neil on kõigil vaja selliseid kalleid mobiile ja siis nad hakkavad internetist endale asju tellima ja ei suuda oma üüri maksta. (...) See ei ole etniline probleem, see on sotsiaal-majanduslik probleem. (...) Isa leidis endale uue naise ja pojad ei kuulu ema sõna, vaid teevad pahandusi. Neil [sisserännanutel] on probleeme majutuse, rahaga, sest nad tulid hiljem.“

Teooriast mõnevõrra erinevalt nimetab Jelle riskitegurina vaesuse asemel oskamatus raha sihtotstarbeliselt kasutada. Ilmselt on see seotud sellega, et Holland on keskklassi ühiskond, kus enamike inimeste baasvajadused on rahuldatud. Probleem võib tekitada mitte rahapuudus vaid oskamatus seda kasutada. Teisalt tõi ta välja sisserännanud, kes on majanduslikult vähem

võimekad ja kellel on probleeme sobiva majutuse leidmisega. Ta rõhutas, et sisserännanute probleeme ei põhjusta mitte nende etniline päritolu, vaid kehvem positsioon ühiskonnas. Sisserännanute seonduvate küsimuste kohta loe lähemalt viimase teemabloki alt.

Prostituudid

Erilise grupina tõi üks intervjueritav välja prostituudid, kes on sageli uimastite kuritarvitajad või sõltlased ning keda seepärast tuleb veel rohkem toetada.

Jelle: *„Vahel meil on mõni ema, kes on prostituut, pärit kuskilt teisest riigist.(...) kasutab narkootikume. Nad on keeruline rühm, sest üks päev nad ütlevad, et nad tahavad oma last ja teine päev nad mõistavad, et nad ikka ei saa“.*

Intervjuudes kirjeldati prostituute kui gruppi, kes on lapsevanemana ebastabiilsed ja ebajärjekindlad oma soovis last kasvatada. Samas püüti perekeskele riigile omaselt prostituute lapsevanemaks olemisel toetada, kui need ise näitasid vähegi motivatsiooni ja soovi oma last kasvatada. Prostituudid on olemas pea igas riigis, kuid tundub käesolevas uurimuses osalenud praktikute tõlgendustest paistab, et Hollandis on nendega seotud probleemid avalikkuse tähelepanu all. Seetõttu on nendega seonduvaid probleeme võimalik paremini ohjeldada ja nende laste heaolu suuremal määral tagada. Tõenäoliselt on ka paljudel Eesti prostituutidel probleeme uimastite kuritarvitamise ja sõltuvusega, mistõttu nad pakuvad oma lastele ebastabiilset ja mitte järjepidevat kasvukeskkonda ning laste areng ja heaolu saab selle tõttu kannatada. Kuna nendest probleemidest Eesti avalikkuses üldjuhul ei räägita, jäävad nad sageli ilma igasuguse täiskasvanute toeta. Erinevad autorid on leidnud, et lapsena väärkoheldud või hüljatud ning vanemliku toeta jäänud lapsed, on täiskasvanueas tõenäolisemalt antisotsiaalse- ja kriminaalse käitumisega kui „tavaperes“ kasvanud lapsed (Holmes jt, 2001). Teisalt kasvades üles inimese juures, kes tarvitab narkootikume, võivad nad ka ise varakult keelatud mõnuainete ja alkoholiga kokku puutuda ja neid ka kuritarvitada. See soodustab erinevate autorite (Altschuler ja Brounstein, 1991; DeFrancesco, 1996). hinnangul taas kriminaalset käitumist. Nende laste mitte toetamine aitab tagada kriminaalsete noorte jõudsa juurdekasvu ja muuta Eesti ühiskonda ebaturvalisemaks. Eesti ühiskonna huvides on see, et võtaksime eeskujuna Hollandist ja tegeleksime prostituutidest lapsevanematega seotud probleemidega varakult, ennetades nende kasvamist suuremateks probleemideks.

Vanemate uus abielu

Viimase ohutegurina laste tervele arengule tõi Jelle välja selle, kui üks vanematest abiellub uuesti.

Jelle: „*Meil ei ole täpset statistikat, kuid meile tundub, et seksuaalne väärkohtlemine esineb enam, kui tegemist pole bioloogilise vanemaga või vähemalt seda raporteeritakse meelsamini.*“

Laste- ja noortega töötavate praktikute tõlgendus, et väärkohtlemine esineb sagedamini, kui last ei kasvata tema bioloogiline vanem, võib olla ka üks põhjus, miks Hollandis eelistatakse, et laps jääb bioloogiliste vanemate juurde elama. Jelle leiab, et kui last hooldab tema bioloogiline vanem, siis on väiksem oht, et ta teda seksuaalselt väärkohtleb. Kasuvanem või lastekodu kasvataja, kes ei ole lapsega veresuguluses võib suurema tõenäosusega oma positsiooni täiskasvanuna kurjasti ära kasutada, eriti kui nad teab, et lapsel puudub perekonna tugi ja kindlustunne.

3.3. Perekonna toetamine laste kasvatamisel

Kõige olulisem teema kõigis intervjuudes oli lapse peres kasvamise toetamine, see jäi kõlama kõigis intervjuudes. Intervjuudes viidati lapse õigusele areneda turvalises kasvukeskkonnas ja perekonna kohustusele tagada see kasvukeskkond. Siis kui perekond ei saanud seda tagada, pidi ühiskond võtma selle rolli ja neid toetama.

Diana: „*Sinu kohustus täiskasvanuna on toetada lapse arengut. Sa pead kaitsma lapsi, sest nad on sõltuvad. Lastel on õigus kasvada üles tingimustes, kus nad saavad võimalikult palju areneda ja uurida. Kui vanemad seda ei taga, siis peab seda tegema ühiskond.*“

Töötajate tõlgendused olid kooskõlas laste- ja noortega tehtava töö üldiste põhimõtetega, et lapse kasvatamiseks tuleb erinevatel ühiskonna liikmetel ühiselt tegutseda, kusjuures kõigil täiskasvanutel on lapse arendamises oma roll. Seega kui lapse enda vanemad seda rolli ei täida, siis annavad teised inimesed oma poolt suurema panuse, sest iga laps on riigile oluline. Leitakse, et kodanikud peavad ise osalema sotsiaalsete probleemide lahendamises ja abivajajate toetamises (Ewijk, 2010).

Põhjused perede toetamiseks

Laste aitamiseks eelistati kodust eemaldamise asemel parandada nende kasvukeskkonda. Seda ka siis, kui perekonnal oli tõsiseid probleeme. Seda mitmel põhjustel: esiteks on Hollandis levinud veendumus, et vanemad peavad võtma vastutuse oma lapse heaolu eest, sest lapsed ei saa seda ise teha ja sõltuvad oma vanematest ning kui nad ei suuda oma rolli omaks võtta, peab riik neid aitama. Teiseks on Hollandi noorsoopoliitika üks aluspõhimõtteid, et abi peab saabuma nii lähedalt kui võimalik ning olema nii kerge ja

lühiajaline kui võimalik (van der Ploeg, 1993). Praktikas tähendab see, et kui last aidata teda kodust eemaldamata, parandades tema kasvukeskkonda, on abi kergem ja kodulähedasem, kui siis, kui ta paigutada kodust eemale. Kolmas, aga ilmselt kõige olulisem põhjus selleks oli praktikute veendumus, et lapse arengule on parem kasvada peres. Sellega seoses mainiti ÜRO Lapse Õiguste Konventsiooni ja lapse õigust kasvada peres. Viimaks oli praktikute sõnul kallim paigutada lapsed kodust eemale, kui perekonna kodust situatsiooni parandada, eriti, kui tegu on paljulapselise perega.

Jelle: „*Me eelistame mitte lapsi ära võtta, vaid aidata. (...)Meil on lapsi, kes jäävad koju, ema on prostituut, kasutab narkootikume ja alkoholi, aga me hindame, kas risk on suurem, kui laps jääb sinna või kui me ta kodust eemale paigutame. Meil on mõned pered, kus on 5-6 last, nende kõigi kodust eemaldamine oleks liiga kallis. Seepärast proovime me panna sinna hooldustöötaja, kes käib pere juures iga päev lapsi aitamas.*

Diana: „*Nad jäävad igaveseks oma laste eest vastutama, sest nemad andsid nendele lastele elu. See, kas nad neid lapsi tahtsid või ei tahtnud ei loe, seega pead sina aitama neil oma vanema rolli realiseerida ja aitama neil olla hea vanem.*“

Jelle vastandab oma tõlgenduses laste aitamist tema kodust eemaldamisega. Seega ka siin intervjuu osas ilmnes Hollandis levinud ühine veendumus, et lapsel on kõige parem kasvada peres, seega peab lapse abistamiseks parandama tema perekeskkonda. Kodust eemaldamist pidas ta mitte aitamiseks. Järgmiseks tõi ta välja, et laste kodust eemaldamine on kallis, riigi jaoks on odavam toetada peres. Viimaks on töötajad veendunud, et vanematel on kohustus oma laste eest hoolt kanda ja kui nad sellega hakkama ei saa, peab ühiskond selles rolli võtma. Eelistus aidata lapsi peres rahuldab nii lapse huve, veendumust, et vanema kohustus on oma laste eest hoolt kanda kui ka majandusliku huvi kulutada abivajavate perekondade aitamiseks vähem raha. Viimane on ilmselt järjekordne New Public Management ideoloogia ilming, mis pani sotsiaaltöötajatele kohustuses aidata abivajajaid vähesemate ressursside abil.

Koostöö peredega

Hollandi laste heaolu süsteemi on määratletud kui perekeskset, kus peredega tehakse probleemide lahendamiseks koostööd (Gilbert, 1997). Ewijk (2010) on viidanud, et Hollandi sotsiaaltöötajad peavad enda peamiseks ülesandeks toetada klientide iseseisvust ja võimet oma probleeme ise lahendada. Minu uurimuses osalejate tõlgendused oma tööle olid viimati mainitud autoritega kooskõlas, laste ja noortega töötavad professionaalid, kes leidsid, et organisatsiooni Spirit peamine ülesanne pigem toetada peret ja teha temaga tööd probleemide lahendamiseks, siis saab laps seal turvaliselt kasvada.

Diana: „*Meie asutuse töö põhineb turvalisusel, autonoomial, eneseabistamisel ja koostööl.*“

Perega tehtav koostöö seisnes selles, et vanematega üheskoos otsustati, millised lahendused oleksid perele parimad. Järgnevatest tsitaatidest ilmneb, et sotsiaaltöötajad leidsid, et perekond on ise oma elu ekspert ning seepärast on ta professionaalide toe abil võimeline oma elu üle ise otsustama.

Tugevustekeskne sotsiaaltöö

Nagu eelnevast järeldada võib, kumas praktikute tõlgendustest läbi tugevustekeskne sotsiaaltöö. Tugevustekeskne sotsiaaltöö rõhutab, et probleemide lahendamisel tuleb keskenduda ressursidele, mis on perekonnal olemas ja eesmärkidele, mida soovitakse saavutada. Teooria järgi on igal inimesel potentsiaal täielikult funktsioneerida ning ennast aidata. (McCashen, 2005). Samadest põhimõtetest lähtuvalt mõtestasid oma tööd ka käesolevas uurimuses osalenud praktikud, kes nägid oma rollina kliendi tugevuste välja otsimist ja nende rakendamist eesmärkidele jõudmisel. Praktikute seesugune tõlgendus viitab esiteks sellele, et nad mõtestavad oma tööd lähtudes kaasaegsetest sotsiaaltöö põhimõtetest, et sotsiaaltöö ülesanne on võimustada ja vabastada inimesi ja kaasata neid oma probleemide lahendamisse. Teisalt peegeldab see hiljutist suuna muutust noorsoo poliitikas, kui varasemalt oli see negatiivne ehk probleemile orienteeritud, siis 2012. aastast alates muutus see positiivseks ehk lahendustekeskseks ja vajaduspõhiseks (Moving towards a more 'positive' approach in youth policy in the Netherlands, Netherlands Youth Institute).

Diana: „*See põhineb autonoomial, et kõigil inimestel on võime lahendada oma probleeme ja elada oma elu, nii et sa pead otsima seda jõudu, mis on inimestes olemas ja mitte kirjutama neile ette, kuidas nad elama peaks, sest see ei tööta üldse.*“

Perekonna tugevuseks võis olla näiteks tugivõrgustik, keda püüti perekonna aitamiseks mobiliseerida.

Diana: „*See peab tulema inimese enda seest ja sotsiaaltöötaja peab otsima neid asju, mis endiselt töötavad ja mis on endiselt puutumata ja mitte ainult probleeme, mis võib-olla tulid mõnest väiksest asjast.*“ (...) *Sa [pere] ei saa kogu tööd teha ära üksi, sa pead seda tegema koos kõiki sind ümbritsevate inimestega.*“

Perekonna tugivõrgustiku mobiliseerimine tema aitamiseks ilmestab samuti seda, et leitakse, et lapse kasvatamiseks tuleb kaasata mitmeid eri indiviide, kellest igal ühel on roll lapse arengu soodustamisel. Just tugivõrgustikku tuleb pere abistamiseks kaasata, sest ta võib olla pere suurim trump, mille abil see oma probleemid lahendab.

Jelle rääkis hiljutisest seadusest, mis andis perele õiguse teha koos teda ümbritsevate inimestega plaan.

Jelle: „*Meil on Hollandis uus seadus, et perekond tuleb konverentsiks kokku ja nad ütlevad sotsiaaltöötajatele: „Me ei saa oma lapse eest hoolitseda, kas on keegi võrgustikus, kas mõni sugulane või tuttav, kes tema eest hoolitseda saab või saab meie peret osaliselt aidata?“. Ja nad otsustavad seda ise. Ja sotsiaaltöötaja lubab seda, kui see on ohutu.*“

Perede õigus luua koos oma tugivõrgustikuga plaan oma situatsiooni parandamiseks on samuti näide sellest, kuidas perekonna ressurss, tema lähedal olevad inimesed mobiliseeritakse tema aitamiseks. See on kooskõlas nüüdisaegsete sotsiaaltöö põhimõtetega, mille järgi sotsiaaltöö roll on kaasata inimesi sotsiaalsete probleemide lahendamiseks ja toetada inimeste võimustumist ja vabanemist.

Mõnel juhul olid perekonna tugevuseks need päevad, mil ema oli kaine. Kolmel päeval nädalas alkoholi kuritarvitava ema tugevuseks võis need neli päeva mil ta alkoholi ei tarvita. Sellisel juhul viibis kainetel päevadel laps kodus ja alkoholi tarvitamise päevadel kusagil mujal. Kui ema polnud kindel, et ta suudab kaine olla, saadeti teda toetama sotsiaaltöötaja. Seeläbi toetati vanemlike kohustuste realiseerimist.

Jelle: „*Siin ei ole alkohol enamasti põhjuseks, miks laps kodust eemaldatakse. (...) Kui ema joob, siis me küsime näiteks, et kas sa jood igapäev või mõnel päeval sa ei joo, siis nendel päevadel on ta sinuga. Kui ema ütleb, et ta ei ole kindel, siis me saadame sotsiaaltöötaja jälgima, et seal oleks ikka kõik korras.*“

Sotsiaaltöötajad toetasid alkohoolikust ema rolli lapsevanemana, lubades tal oma last kasvatada nendel päevadel, mil ta alkoholi ei tarbinud. See aitas kinnitada ja tugevdada seda osa temast, mis veel funktsioneeris. Professionaalse töötaja juuresolek oli mõeldud tema toetamiseks oma identiteedi positiivsete aspektide säilitamisel. Samaaegselt pakuti lapsevanemale ka võõrutusravi. Positiivsete aspektide tugevdamise ja deviantse käitumise samaaegne muutmine aitab lapsevanemal oma probleeme lahendada. See tagab ilmselt ka lapse turvatunde, kui ta näeb oma vanemat päevadel, mil see tuleb oma rolliga toime ning liigub teiste abiga oma eesmärkide suunas.

Laps jääb koju elama

Professionaalid tegid kõik endast oleneva, et laps saaks kodus edasi elada. Praktikud hindasid, kas kodust eemale paigutamine toob endaga kaasa suurema riski kui lapse koju elama jätmine. Kui kodust eemaldamine osutus vajalikuks, anti endast parim, et laps võimalikult ruttu koju tagasi elama paigutada. Erand tehti siis, kui last oli seksuaalselt

väärkoheldud, siis eemaldati laps kodust. Ülejäänud lapsed, kes ei ela kodus on kas orvud või nende vanemad ei soovi neid kasvatada.

Jelle: *„Me aitame lapsi, kes elavad kodus, meil on erinevad programmid nende vanematele, et lapsed saaksid kodus edasi elada ja et kõik seal hästi läheb. (...) Tõeline põhjus laps kodust eemaldada ja mitte lasta tal tagasi minna, on seksuaalne väärkohtlemine.“*

Diana: *„Kui lapsel ei ole võimalik koju jääda, siis püütakse leida viise, et ta saaks võimalikult ruttu sinna tagasi.“*

Jelle: *„Tavaliselt lapsed, kes elavad meie institutsioonides või kasuperedes ja nii edasi, on seal sest mõlemad vanemad surid ja nad ei tule sellega toime. Või siis vanemad abiellusid ja siis jälle lahutasid ja siis jälle abiellusid uuesti ja 1-2 last läks teel kaotsi. Või on vanematel psühhiaatrilised probleemid.“*

Töötajate tõlgendustest kajastub arusaam, milleni jõudsid juba 1970. aastatel kõik erinevad Hollandi poliitilised parteid, nimelt, et lapsel on kõige parem kasvada oma peres. See tähendab praktikas seda, et isegi mõõdukalt raskete pereprobleemide korral eelistatakse, et laps jääb koju, ainult ränga väärkohtlemise, raskete psühhiaatriliste probleemide korral ja vanemate endi soovil eemaldatakse laps perest. See on oluline sõnum ka Eestile, sest ilmselt oleks paljudele lastele ja ka nende vanematele parem, kui nende peret toetatakse probleemide lahendamisel. Seda ka siis, kui peres on mõõdukaid probleeme, sest kui pere ise on motiveeritud oma lapsi kasvatama, tuleks seda motivatsiooni toetada ja aidata tal lapsevanema roll võtta. Paljudel juhtudel on ka lapsele parem, kui ta vanemate toimetulekut parandatakse ja ta saab oma elukeskkonnas edasi elada, mitte ei paigutata lastekodusse, kus ta tunneb end võõrana ja ilmselt endiselt oma pereliikmete saatuse pärast muret peab tundma.

Abivajajate varajane märkamine

Probleemidesse sattunud perekondi märgatakse Hollandis varakult, teavet selleks saadakse mitmetest allikatest, erinevad professionaalid teevad selleks tööd. Info tuleb näiteks koolist, politseilt, naabritelt ja tervishoiu töötajatelt. Hollandis on kohustus käia alla 4-aastase lapsega regulaarselt arstlikus kontrollis, kui ema seda ei tee, teavitatakse sotsiaaltöötajaid, kes lähevad koju olukorda kontrollima. Majanduslike probleeme raporteerivad perekonnad ise ja majutuskorporatsioonid, kes saadavad üürivõlgadesse sattunud elanike nimed kohalikule omavalitusele.

Jelle: *Palju probleeme pered raporteerivad ise, kui neil on probleeme raha ja majutusega. (...) Korra kahe nädala jooksul ma olen koosolekul, kus on politseinikud, tervishoiu sotsiaaltöötaja, arst ja keegi majutuskorporatsioonist. Siis nad*

raporteerivad kõik probleemid, mida nad on vahepeal kohanud. Kui pere ei maksa enam oma arveid, siis see registreeritakse ühes keskses kohas ja saadetakse autoriteetidele, kes omakorda annavad selle info meile.

Erinevate töötajate koostöö raskustesse sattunud perede varajaseks märkamiseks on kasulik mitmel põhjusel. Esiteks kooskõlas Hollandi noorsoopoliitika eesmärgiga hoida ära väikeste probleemide kasvamine suurteks, annab varajane märkamine sotsiaaltöötajatele võimaluse alustada perekonna toetamisega varakult. Veelgi enam, väiksemate probleemide lahendamine nõuab tõenäoliselt vähem ressursse, see on kooskõlas ka Hollandi sotsiaalhoolekandes populaarse New Public Management ideoloogiaga, mis rõhutab kuluefektiivsust, aga ka riigi üleüldise sooviga kulutada vähem sotsiaalsektorile. Teisalt on Hollandis rõhutatud kodanike kaasamist ja vastutust sotsiaalsete probleemide lahendamisel. Kõigi nende erivaldkondade töötajate aktiveerimine võimalike abivajajate märkamiseks, on üks viis neid kaasata ja panna erinevad ühiskonnaliikmed üksteist aitama.

Perede toetamiseks kasutatavad meetodid

Organisatsioon kasutas perede toetamiseks erinevaid vahendeid. Näiteks anti vanematele puhkust, kombineerides lapse kodus viibimist erinevate muude abi vormidega näiteks osajaga kasuperes viibimine, pärast kooli hooldus (päevane abi) ja osa ajaga asutuses viibimine. Samaaegselt koolitati vanemaid eri viisidel, näiteks õpetati neid oma lapsi distsiplineerima ilma vägivaldta ja majandama oma rahaga. Uimasti ja alkoholi probleemidega vanematele vahendati erinevaid sõltuvushäiretega seotud teraapiaid ja ravi. Mõnesse peredesse saadeti abistama erinevad hooldustöötajad, et need aitaksid perel paremini funktsioneerida. Organisatsioon kostis ka perede eest, kellel oli tekkinud üürivõlg, majutusasutusega peeti läbirääkimisi, et pere võiks võla maksta tagasi mõnevõrra hiljem ja ei peaks tänavale minema.

Jelle: „Meil on selliseid programme, kus laps viibib peale kooli ja saab seal mingit tähelepanu ja hoolitsust ja on järelevalve all, kuid ööseks läheb ta koju. Me treenime lapsevanemaid raha kasutama ja peame läbirääkimisi majutusorganisatsioonidega, et need ei küsiks treeningu ajal perelt raha vaid lubaksid perel maksta tagasi meie tehtud graafiku alusel.“

Need eelmainitud meetmed on kasulikud, sest nad toetavad inimese rolli lapsevanemaks olemisel ja samas ründavad neid asjaolusid, mis põhjustasid pereelu ebaterve funktsioneerimise. Toon mõningad näited. Lapsevanemad, kellel on palju probleeme erinevates elu aspektides, näiteks oma hingeelus, abielus ja tööga seonduvates küsimustes, võivad tõenäoliselt olla liiga kurnatud, et olla oma lapsele piisavalt tähelepanu anda. Selle

asemel võivad nad hoopis lapse tähelepanu küsimise peale vihaselt reageerida, olles samaaegselt võimetud nii tegelema lapsega kui ka lahendama erinevaid probleeme. See küsimus võib eriti aktuaalne olla üksikemade puhul, kes peavad tihti kandma üksinda kogu koormat vastutada kogu majapidamise eest ja kes seetõttu on rohkem stressis, seetõttu on ka suurem oht, et nad võivad oma last väärkohelda. Andes vanematele mõneks ajaks puhkust oma lastest, suurendame nende ressursse oma enda probleemide lahendamiseks, sest nad ei pea sellel ajal tegelema näiteks lapsega seotud muredega, vaid saavad keskenduda iseendale. Ilmselt on nad selleks ajaks, mil laps koju tuleb, rohkem välja puhunud ja võimelised tema vajadustele paremini vastama. Sellel ajal, kui vanemad lapsest puhkavad, on laps aga mõnes kohas, kus on ressursse temaga tegelemiseks, näiteks päevakeskuses või kasuvanemate juures. See on meetod, mis on mitmes mõttes äärmiselt vajalik ja seepärast oleks kasulik see ka Eestisse üle võtta. Järgmine oluline meetod oli õpetada vanemaid kasutama raha sihtotstarbeliselt, nii suurendati tema võimet tulla toime igapäeva elu küsimustega ja toetati tema iseseisvust, mis on hollandi sotsiaaltöö praktikute arvates sotsiaaltöö keskne roll. Ka laps võib sellest õppida, sest tema eeskujuks on ta vanemad. Tegeledes tema alkoholi või muude psühhoaktiivsete ainete kuritarvitamisega, kindlustame lapsele võimaluse jääda oma pere juurde, kuid samas kasvada seal turvaliselt.

3.4. Kasupered

Eelnevas alateemas mainisin, et Spirit organisatsioon nägi oma peamise ülesandena toetada lapse kasvamist peres. Mõnede perede puhul ei olnud see võimalik, et laps jäi oma perre elama, sest see ohustas tema arengut. Selliste laste jaoks püüdis Spirit leida talle lähtuvalt tema vajadusest kasupere, sest see on perekonnas kasvamisele kõige lähedasem variant ja võimalus toetada lapse kasvamist peres. Hollandis nimetatakse seda kasupereks ka siis, kui keegi perekonnast võtab lapsed oma hoole alla, samuti saab mõne pereliikme lapse enda hooldada võtnud kasuvanem riigilt raha. Kasupered on Hollandis alati eksisteerinud, kuid aja vältel on see teenus muutunud palju professionaalsemaks, nüüd toetatakse neid mitmel eri moel.

Kasupere tagab lapse arenguvajadused

Praktikute sõnul ei suuda nad küll tagada kõigile lastele nende õigust kasvada peres ja leida neile kasupere. Küll aga pidid nad leidma kasuvanemad kõigile 5-aastastele ja noorematele. Polnud võimalik, et need lapsed lähevad lastekodusse elama.

Jelle: „*Kui sa oled alla 6-aastane, siis on võimatu minna gruppi elama, siis sa lähed alati kasuperre.*“

Nii väikestele lastele leitakse alati kasupere, sest erinevad autorid on viidanud, et see iga on lapse arengu seisukohalt äärmiselt oluline (Choy ja Schulze, 2009). Lapse arengule aga on parem kasvada kasuperes, sest erinevate autorite hinnangul (Scholte, 1995; Courtney, 1998; Strijker ja Zandberg, 2001) vastab ta paremini lapse arenguvajadustele kui lastekodu, sest ta on viimasest perekonnale sarnasem.

Kasuvanem lapse lähivõrgustikust

Praktikud kinnitasid seda, millele erinevad autorid on juba viidanud (Choy ja Schulze, 2009; Strijker ja Knorth, 2007), et kasupere püütakse kõigepealt leida pere tugivõrgustikust. Siis sai laps abi endale tuttavalt inimeselt ja ta väärtushinnangud jäävad samaks. Leiti ka, et veresidemed on lapse kasvatamisel olulised ja võivad tagada suurema hoole.

Diana: „Nad [võrgustiku välised kasuvanemad] on lastele võõrad. (...) Me anname endast parima, et leida sama kasuvanem lapse võrgustikust. Me arvame, et see on parem neile, nad kasvavad samade väärtustega ja me arvame, et veri on alati miski, mis ühendab.

Lapse paigutamine tema tugivõrgustikku elama, aitab vähendada võimalust, et kasuvanemad teevad oma bioloogilise ja kasulapse vahel vahet, pakkudes esimestele rohkem erinevaid hüvesid ja privileege kui viimaselt. Viimaks on juhul, kui laps jääb peretuttavate või siis sugulaste juurde elama, kergem tal säilitada suhtlust oma bioloogiliste vanematega, sest ta jääb elama samasse suhtlusvõrgustikku. Võimalus suhelda oma bioloogilise perega aitab lapsel tunda järjepidevust oma elus ja säilitada oma identiteet. Selleks, et pakkuda Eesti lapsele turvatunnet, järjepidevust kasvatuses ja võimalust areneda, tuleks ka tema tugivõrgustikku toetada. Lapsel on tõenäoliselt parem jääda oma päritolu perekonda või siis vähemalt perekonna tuttavate hooldada.

Sugulastest kasuvanemate rahaline toetamine

Hollandis toetatakse kasulapse kasvatamist rahaliselt ka juhul, kui keegi pereliikmetest või perekonna toetajatest võtab ta enda hooldada. Praktikud arvasid, et teistmoodi oleks see ebaõiglane, sest see pere vajab samuti lapse kasvatamiseks raha kui mitte võrgustikust pärit kasupere.

Diana: „Me leidsime, et teistmoodi see oleks ebaõiglane. (...) Kahju oleks kui laps ei saaks oma pereringi jääda, sest neil ei ole raha, et teda kasvatada. (...) Me anname raha, sest tavaliselt neil on seda vaja .“

Jelle: „Kui sa võtad oma õe lapse näiteks kasvatada, siis tõenäoliselt sa ei saa temalt ta lapse kasvatamise eest raha.“

See, et ka peretuttavatest või lapse sugulastest kasuvanematele antakse raha on kasulik ka sellepärast, et see soodustab olukorda, et pere lähikond aitab üksteist erinevate probleemide korral. Lapse kasvatamiseks kulub rahalisi ressursse ja väga ebasoovitav on olukord, kus mõni inimene, kes soovib peret raskes olukorras aidata, ei saa seda teha, sest et see pole majanduslikult võimalik. Halb oleks ka see, kui kasulaps võetakse perre hoolimata rahalistest raskustest, mida see põhjustab ja majanduslikel põhjustel tekiks kasulapse perre võtmisest peresuhete pingestumine või kasupere probleemid üüri või toidu võimaldamisel. Seda teed võiks minna ka Eesti lastekaitse süsteem. Tulviste ja Gutmani (2003) uurimus näitas, et ka Eesti kontekstis kehtivad erinevad uurimuste tulemused, et lastekodus kasvanud lapsed on võrreldes peres kasvanud eakaaslastega halvemini kohanenud. Kasupered on peredele sarnasemad kui lastekodud ja arendama last enam kui lastekodud. Seega tuleks tugevdada seda abi vormi ja üks võimalus selleks on soodustada seda, et perele lähedal seisvad inimesed võtavad abivajavad lapsed enda hoole alla. Võib juhtuda, et mõni sugulane näiteks vanaema või õde, oleks valmis lapse enda hoole alla võtma, kuid ta ei tee seda, sest et see mõjutaks tema enda pere majanduslikku olukord väga negatiivselt.

Kasupere eelistamine lastekodudele

Diana selgitas, miks on kasupered lastekodude ees eelistatum abi vorm. Diana jutust kumasid läbi Von Bertalanffy (1968) avatud ja suletud süsteemi teooria mõjutused. Diana sõnul on institutsioon suletud ja eraldatud koht ja seepärast usuvad sotsiaaltöö professionaalid, et seal võib toimuda enam laste väärkohtlemist. Näiteks tõi ta avalikku tähelepanu saanud erinevad katoliku kiriku orbudekodudega seotud pedofiilia skandaalid.

Diana: „Meil oli suur diskussioon seoses seksuaalse väärkohtlemisega, mis toimus kiriku institutsioonides, me arvame, et kõik sellised eluvormid annavad inimesele võimaluse käituda ebakorrektsel viisil. Sest sa oled rohkem kontrolli alt väljas ja suletud väikesesse ühiskonda.“

Tundub, et Hollandi ühiskonnas teadvustatakse pedofiilia probleemi, seda ohtu võetakse laste heaolu korraldamisel mitmel pool arvesse, nagu eelnevalt mainisin, riigi püüd toetada lapse kasvamist peres, sest seal on sellel väiksem oht sattuda väärkohtlemise ohvriks. Veel kumab Diana jutust läbi see, et kui meedia tähelepanu saavad mingisugused probleemid ühiskonnas, tekitatakse diskussioon ja sellele järgneb sotsiaaltöö professionaalide reaktsioon ja mingisugune muutus nende praktikas. Sarnane olukord oli ka juba eelnevalt mainitud Savanna juhtumi puhul, avalikkust šokeeris, et ema, kes oli lastekaitse järelevalve all tappis oma lapse peale selle jõhkrat väärkohtlemist. Ka siis tekkis diskussioon kogu Hollandi laste heaolu süsteemi korralduse üle, kriitikat ka riigile omane kergemate sekkumiste eelistamine ja

probleemid eri abivormide koordineerimises (Knijn ja van Nijnatten, 2011). Selle skandaali järel efektina kasvas tendents raporteerida väärkohtlemise juhtumeid ja võtta vanematelt vanemlikud õigused ära (Child protection figures, Netherlands Youth Institute).

Kasuperet seevastu nähakse Hollandis kui avatud süsteemi. Teooria järgi on avatud süsteem funktsioneerivam. Praktikud tõlgendasid, et kasupere on ühiskonnaga suhtluses ja mitte eralduses, ta käib läbi nii lapse bioloogiliste vanemate kui ka sotsiaaltöötajatega, kes õhutavad teda ka osa võtma erinevatest kodu lähedal toimuvatest peredele mõeldud üritustest ja saama osa neile mõeldud hüvedest.

Diana: „Me soovitame kasuperedel võtta osa erinevatest üritustest, mis toimuvad nende kogukonnas. Nad võivad seda teha teiste inimestega oma naabruskonnast, näiteks teiste kasuvanematega, vahel on hea seguneda normaalsete inimestega, kes töötavad koos sinu kogukonnas.“

Kasupere annab laste ja noortega töötavate professionaalide meelest võimaluse tagada olukord, kus lapse kasvatamises osalevad väga paljud erinevad inimesed, bioloogilised vanemad, kasuvanemad ja erinevad kogukonnas leiduvad inimesed ja noorsootööga tegelevad spetsialistid. Taaskord on töötajate tõlgendused kooskõlas noorsoopoliitika üldise suunitlusega, mille eesmärgiks on lapse arengu ja heaolu tagamiseks kaasata võimalikult palju inimesi, sest ühe lapse kasvatamiseks on tervet küla vaja.

Teiseks viitasid praktikud sellele, et Holland oli vanasti rikkam kui praegu ja seepärast oli võimalik kulutada enam raha, nüüd peavad sotsiaaltöötajad leiutama uusi viise, kuidas teha paremat tööd vähesemate ressurssidega. Kasupered on suhteliselt odavam abi vorm, kui lapse lastekodusse paigutamine. Selleks aktiveeritakse kodanikke ise üksteist aitama ja mitte saama abi erinevatest asutustest.

Diana: „Me tuleme rikkast perioodist, mil igasugune luksus oli võimalik. Nüüd me peame natuke aega tagasi kerima ja võimaldama neid asju, mis tõesti on vajalikud.“

Jelle: „Insitutsiooni paigutamine maksab väga palju raha. Me peame ühe 6-7 liikmelise rühma juurde palkama palju töötajaid, sest tööseadus ei luba sotsiaaltöötajatel üle 32 tunni nädalas töötada. (...) Kasupered on selle kõige kõrval pisku.“

Diana: „See sai populaarseks, siis kui muutus idee lapse olemusest ja tema vajadusest. Hakkasime kasutama rohkem abivorme, mis töötavad ja vähem neid, mis ei tööta.“

Kasuperede toetamine

Praktikud pidasid väga oluliseks toetada kasuperesid eri viisidel. Esiteks pakuti neile erinevaid koolitusi. Teiseks said nad kasutada psühholoogilist ja pedagoogilist nõustamisteenust, see oli oluline kasulapse emotsionaalsete- ja käitumisprobleemide korral. Sotsiaaltöötaja aitas neid suhtlusel bioloogiliste vanematega. Asutusel oli kaustik iga lapse profiiliga, kus olid kirjeldatud selle lapse individuaalsed eesmärgid. Kasupered pidid vähemalt kaks korda aastas käima sotsiaaltöötaja juures, kes hindas kas kasupere tagab lapse heaolu ja arengu. Kasuperede toetamist põhjendati sellega, et tihti on kasulastel suuremad probleemid kui tavalastel ja erinevates arengufaasides võivad need võimenduda. Kasuvanematel ei pruugi olla nii palju oskusi nende lahendamisel, kui on asutuse kogunud sotsiaaltöötajal. Kui vanemaid piisavalt juhendada, peaks ka need selleks suutelised olema.

Jelle: Erinevas vanuses hakkavad nad väga naljakalt käituma, teismeeas võivad nad käituda nagu 3-4 aastased beebid. Kasuvanemad ei oska neid olukordi alati lahendada ja siis saavad nad nõu küsida meie sotsiaaltöötajatelt, kellel on oskused nende probleemide lahendamiseks.“

Diana: Kindlasti vajavad nad tuge erinevate lapsega seotud asjades: suhtluses bioloogiliste vanematega, kooliasjadega, probleemse käitumisega, emotsioonidega. (...) Vahel on probleeme, et laps varastab raha või võtab toitu ilma luba küsimata, nad tulevad meilt selliste asjadega nõu küsima.

Kasuperede toetamine on oluline teema, sest erinevad uurimused on näidanud, et kasulastel esineb tavalastest enam emotsionaalseid- ja käitumisprobleeme ja kasuvanemad raporteerivad kõrgemat stressitaset kui tavavanemad (Strijker ja Knorth, 2007). Kasuvanemal, pole sageli oskuseid, et kasulapsega seonduvate probleemidega toime tulla. Oskamatus võib pingestada kasuperesiseid suhteid ja äärmisel juhul viia kasupere paigutuse lõpetamiseni. See aga on järjekordne trauma lapse psüühikale, kasupere temaga kaasneva lisastressi tõttu temast lahti ütleb. Samas oleks kasuperede õigeaegse toetamise korral selliseid olukordi võimalik vältida. Samuti saaksime tõsta selle abivormi kvaliteeti ja vastavust kasulapse vajadustele. Eelmainitud põhjuste tõttu peaks Eesti riik suurendama omapoolset panust kasuperede toetamisel. Praeguses olukorras on nad enamasti oma muredega üksi, mistõttu kannatab ka kasuperes hooldamise kvaliteet ja lapse areng.

3.5. Sisserännanud kui eriline kliendigrupp

Töö sisserännanutega on eriti aktuaalne minu uurimuses osalenud praktikute töös. Seda sellepärast, et organisatsioon Spirit, kus minu intervjuueeritavad töötavad, asub Hollandi

pealinnas Amsterdamis, kus on rohkem immigrante kui teistes Hollandi linnades, nimelt moodustavad sealsest elanikkonnast poole sisserännanud. Kõige enam probleeme valmistav sisserännanute grupp on praktikute sõnul marokolased. Töö immigrantidega mitmel põhjusel eriline. Tähelepanu nõuavad järgnevad valdkonnad: kultuurilised erinevused laste kasvatamisel ja sotsiaalsete probleemide lahendamisel; sisserännanute puudulik hollandi keele oskus, sellest tulenevalt vähesem majanduslik võimekus oskus; suuremad pered ja majutusprobleemid ning vanemliku hoolitsuseta lastele samast kultuuritaustast pärineva vanema leidmine. Selleks, et paremini üksteist mõista, püütakse palgata küllalt palju vähemusrahvuse esindajaist sotsiaaltöötajaid.

Riskigrupp

Nagu eelnevalt välja toodud, on sisserännanud erinevatel põhjustel määratletud riskirühmana. Praktikute sõnul on nad sagedasemad sotsiaalteenuste ja –abi kasutajad kui hollandlased. Paljud neist ei oska hollandi keelt, seepärast on neil vähem teavet erinevate toetuste ja õpinguga seotud võimaluste kohta. Veelgi enam, näiteks palju raskusi valmistavad Maroko pered ei oska sotsiaaltöötajate sõnul sageli isegi Araabia keelt lugeda ega kirjutada, mis teeb ametlike dokumentide nende jaoks tõlkimise enam kui keeruliseks. See vähendab automaatselt nende majanduslikku võimekust. Kolmandaks on eriline rühm sisserännanutest prostituudid, kellel on sageli probleeme uimastite kuritarvitamisega ja kes seepärast ei suuda oma laste eest hoolt kanda.

Kliendid, kelleni asutus ei küüdi

Järgmine eriline rühm sisserännanutest on immigrandid, kes viibivad riigis ebaseaduslikult ja seepärast pole praktikute sõnul palju, mida nad saavad nende heaks teha.

Jelle: „Nad [marokolased] ei oska Hollandi keelt. Kogu informatsioon õppimisvõimaluste, erinevate toetuste ja seaduste kohta on aga hollandi keeles. Vahel me tõlgime, aga see on raske, sest tihti on nad pärit kohtadest, kus ei inimesed ei oska isegi Araabia keelt. Nad on vähem majanduslikult võimekad kui hollandlased. (...) Kui nad on siin legaalselt, siis me saame neid aidata, kui ei, siis ei ole meil väga midagi teha.“

Praktikute tõlgendustest ilmneb, et isegi healuriigis, mille sotsiaalhoolekande süsteem on küllalt helde ja paljusid kodanikke hõlmav (Oorschot, 2006), on sotsiaalseid gruppe, kelle abistamiseni riik ei küüdi, sest nad on ühiskonnas niivõrd keerulises positsioonis, näiteks kui nad on kirjaoskamatud või viibivad riigis ebaseaduslikult.

Kultuurilised erinevused laste kasvatamisel

Eraldi probleem on ka see, et erinevatest kultuuriruumidest pärit inimestel on isesugused laste kasvatamistraditsioonid oma, aga Hollandis elavad inimesed peavad järgima hollandlaste arusaamu laste õigest kasvatamisest. Näiteks ei ole Hollandis lubatud lapse peksmine karistamise eesmärgil. See on aga paljudes Lõuna-Ameerika ja Aafrika riikides normaalne laste distsiplineerimise vorm. Seepärast on üks osa sotsiaaltöötajate tööst õpetada sisserännanutele, kuidas kasvatada lapsi nii nagu hollandlased seda õigeks peavad.

Jelle: „Meil on erinevaid treeningprogramme, et vanemate kasvatamiseks, et lapsed kuulaksid neid, ilma, et need kasutaks selleks peksmist. Peksmine ei ole Hollandis lubatud. Vahel on see raske, peredele, kes on pärit Lõuna-Ameerikast või Aafrikast, sest nad kasutavad seda kasvatamises. Su laps ütleb seda õpetajale ja laps eemaldatakse kodust koheselt 6 nädalaks. Siis me õpetame vanematele kasutama teisi meetodeid.“

Kuigi sotsiaaltöö 2014. aasta definitsioon rõhutab pärimuskultuuri ja traditsioonide olulisust, pannakse Hollandis esikohale siiski lapse heaolu. Hoolimata sellest, et mõnes teises kultuuris on laste füüsiline karistamine nende kasvatamise ja arengu normaalne osa, ei pea hollandlased seda õigeks. Inimesed, kes Hollandisse sisserändavad peavad samuti omaks võtma veendumuse, et füüsiline vägivald ei ole lapse kasvatamiseks õige meetod.

Kultuurilised erinevused sotsiaalsete probleemide lahendamisel

Praktikud leiavad, et sotsiaaltöötajatel tuleb arvestada, et immigrandid lahendavad sotsiaalseid probleeme hollandlastest küllalt erinevalt. Mõningatel sisserännanutel ei ole kombeks jagada oma muresid ühiskonnaga, vaid normiks on see, et nende endi pere ja sugulased lahendavad nende probleemid. Üheks selliseks grupiks on Surinamelt pärit elanikud. Sotsiaaltöötaja peab arvestama, et kui ta töötab perega, siis peab ta rääkima ka näiteks vanaema ja tädiga, kellel on samuti pereasjades väga oluline roll.

Jelle: „Surinamelaste puhul pead arvestama, et kui sa räägid lapse emaga, siis pead sa ka rääkima ka vanaemaga ja tädiga. Tädi on ka väga oluline. (...) Nad on harjunud, et nad peavad üksteise eest hoolt kandma ja kui sa annad neile selle eest veel raha, siis on nad väga õnnelikud.“

Surinamelt pärit elanikud võtavad vajaduse korral hea meelega enda hoole alla mõne oma sugulase lapse, sest nad tunnevad vastutust kanda hoolt oma perekonna heaolu eest. Nagu eelnevalt juba mainisin, saavad ka oma sugulase enda hooldada võtnud kasuvanemad riigilt raha. Intervjueeritavate sõnul teeksid surinamelased seda ilmselt ka ilma rahalise tasuta, sest nad on harjunud oma kogukonna eest hoolt kandma. Riik eelistab neid ikkagi toetada, sest siis

on kindel, et laps saab kõik oma arenguks vajamineva. Rahaline toetus annab laste ja noortega töötavatele spetsialistidele õiguse kontrollida, kas peres on lapse areng ja heaolu tagatud. Kui suguluskasupere on ametlikult vormistatud lapse hooldajaks, peab ta iga natukese aja tagant sotsiaaltöötajatega kohtuma, kellel lapse arengueesmärkide kohta olemas fail ja nad jälgivad, kuidas nende täitmine seal peres läheb.

Vähemusrahvustest sotsiaaltöötajate palkamine

Uurimuses osalenute sõnul palgatakse Hollandis vähemusrahvusest sotsiaaltöötajaid, et hõlbustada sisserännanutega tehtavat sotsiaaltööd. Praktikud leiavad, et kui abivajaja saab rääkida oma probleemidest samast rahvusest sotsiaaltöötajaga, on tal teha seda oma emakeeles. Teisalt mõistab samast kultuuriruumist pärinev sotsiaaltöötaja kliendi muret paremini, sest ta teab, millisesse kultuurikonteksti see asetub. Erinevates kultuurides lahendatakse sotsiaalseid probleeme isemoodi, ka laste kasvatamine ja distsiplineerimine sõltub kultuuriruumist. Samas kultuuriruumis kasvanud sotsiaaltöötaja mõistab neid erinevusi ja ka klient tunneb, et teda mõistetakse ja et tema eripäraga on arvestatud.

Jelle: „Meil on palju töötajaid, umbes 20-25%, kes ei ole siin sündinud. (...) Surinamel ei ole normaalne rääkida oma probleemidest võõraga. Seega sul on vaja töötajaid, kes mõistavad seda. Või on sul vaja töötajaid Surinamelt. (...) Kui neil on tõsine probleem, siis nad tavaliselt tahavad sellest rääkida oma keeles.

Immigrantidega samast kultuuriruumist pärineva sotsiaaltöötaja palkamine on püüd saavutada vähemusrahvustest klientidega parem koostöö. Amsterdumis ei ole sellega probleeme.

Selleks, et neid kultuuri erinevusi mõista ja oma klientidega paremini koostööd teha, palgatakse vähemusrahvuste hulgast sotsiaaltöötajad, kes vastavad kultuuri tunnevad ja oskavad neid erinevusi arvesse võttes peredega suhelda. Tihti on samast rahvusest töötaja palkamine vajalik ka sellepärast, et mõned kliendigrupid ei räägi hollandi keelt ja peetakse vajalikuks, et nad saaksid oma probleemidest rääkida emakeeles. Püüde teha maksimaalselt head koostööd ka klientidega, kellega ei räägita sama keelt, näitab, et Hollandi laste heaolusüsteemis domineerib perekeskne ideoloogia.

Kui vähemusrahvusest pärit laps vajab kasuperet, püütakse talle leida kõigepealt keegi tema enda võrgustikust, kui võrgustikus kedagi pole, kes võiks last aidata, püütakse leida keegi samast kultuuritaustast. See aitab lapsel säilitada oma juuri ja identiteeti.

Jelle: „Türgi peaminister ütleb, et me paneme kõik türgi lapsed valgetesse kristlikesse peredesse, aga see ei ole nii. Meil on palju türgi kasuperesid. Marokolastest kasuperesid meil pole.“

Diana: „Meil ei ole alati piisavalt vähemusrahvustest peresid. Sellest on kahju, aga kui sa ei suuda oma laste eest hoolt kanda, siis sa ei saa kõike otsustada. (...) Peamine on see, et laps kasvab peres, kus teda armastatakse ja tema eest hoolitsetakse, ülejäänud asjad on vähem tähtsad, neid saab ta hiljem omandada.“

Alati pole see võimalik, sest näiteks Marokost pärit inimestel pole kombeks võõraid lapsi oma perre võtta. Nemad on kasuvanemaks ainult oma sugulaste lastele. Türgi kasuperesid on rohkem, aga alati pole neid piisavalt, et neid jätkuks kõigile islami kultuuriruumist pärinevatele abivajajatele. Siis võetakse kasuvanemaks keegi, kes on lapsest erineva kultuuritaustaga. Enne rõhutatakse, et ta tutvuks lapse kultuuriga ja tutvustaks seda tolele, kui too on piisavalt vana ja toetaks tolele oma identiteedi tundma õppimist ja vastavate valikute tegemist. Praktikute sõnul on päritolu kultuuriruumis kasvamisest olulisem see, et laps kasvab peres, kus teda armastatakse. Ülejäänud asjad on vähem tähtsad ja neid saab laps hiljem õppida.

4. ARUTELU

Uurimuses osalejate tõlgendustes ilmneseid mitmed perekeskse orientatsiooniga kooskõlas olevad elemendid. Palju jäi kõlama ka lapse arengu väärtustamine. Teisalt oli tugevalt tunda New Public Managementist inspireeritud kuluefektiivsuse ideed. See võib olla ka põhjus, miks Hollandi riik on hoolimata väiksematest kulutustest sotsiaalsfäärile, oma laste heaolu tagamisel Skandinaavia riikidest parem. Riigis püütakse võimalikult vähe ressursse kasutades abistada ja kaasata küllalt palju kodanikke. Organisatsiooni Spirit töötajad nägid oma keskse ülesandena toetada lapse kasvamist peres, ka siis kui tegemist oli prostituudist või uimastisõltlasest emaga. Lapse kodus kasvamise toetamise jaoks aktiveeriti erinevaid kodanikke, sest levinud on veendumus, et lapse kasvatamisel peab vanematele rolli võtma terve kogukond. Samuti on laste kodust eemale paigutamise asemel odavam toetada perekonna võimet ise oma probleeme lahendada, kaasates selleks teised kodanikud. See aitab tõsta ka kodanikuvastutust ja aktiivsust kogukonna elu parandamisel. Samadel põhjustel eelistatakse paigutada lapsed pigem kasuperesse kui lastekodusse. Käesolevas uurimuses osalenute jaoks oli aktuaalne ka töö immigrantidega, kes kasvatasid oma lapsi ja lahendasid oma sotsiaalseid probleeme hollandlastest küllalt erineval viisil. Perekeskse lasteheaolu riigile omaselt püüti need erimeelsused ületada ja saavutada võimalikult hea üksteise mõistmine, selleks palgati samade rahvuste esindajatest sotsiaaltöötajaid. Teisalt õpetati sisserännanutele kasvatama oma lapsi sel viisil, kuidas hollandlased peavad seda õigeks.

Analüüsist ilmneseid mitmeid asju, mida võiksime Eesti konteksti üle kanda. Esiteks on ka Eestis odavam toetada lapse kasvamist peres, selle asemel, et ta sealt eemaldada. Samuti on see parem nii perele kui ka lapsele. Seda tuleks rakendada just perede puhul, kes on motiveeritud oma laste eest hoolt kandma, kuid kes ei ole võimelised seda tegema, sest on erinevatel põhjustel raskustesse sattunud. Järgmiseks tuleks ka Eestis tähelepanu pöörata prostituutidest lapsevanematele, ning neid lapse kasvatamisel toetada või lapsele muud tuge pakkuda. Praeguses olukorras, kus need lapsed ei satu sotsiaaltöötajate tähelepanu alla, saavad neist paljud järelkasvuks kurjategijatele. Pikemas perspektiivis on mõttekam ja odavam toetada neid varakult, mitte alles siis, kui nad on juba hakanud antisotsiaalselt käituma, uimasteid ja alkoholi kuritarvitama ning kriminaalselt käituma.

Käesoleva uurimuse tulemused viitavad sellele, et suhteliselt odav ja efektiivne võimalus abivajavaid lapsi ja peresid toetada, on toetada nende lähivõrgustikku ja kaasata seda perekonna aitamiseks. Üks võimalus sellisel viisil peresid toetada oleks paluda kellelgi lapse tugivõrgustikust võtta laps vähemalt osalise ajaga enda poole elama, sest siis saab

lapsevanem temast puhkust ja saab vahepeal iseenda probleemidega tegeleda. Lahendus oleks eriti geniaalne üksikemade ning paljulapseliste perede jaoks. Lähivõrgustiku kaasamine on hõlpsam, kui riik maksab neile lapse enda hooldada võtmise eest toetust. Isegi, kui tegemist on enda sugulase või tuttava lapsega, kulub tema hooldamiseks ressursse ja mõnikord võib lähivõrgustikus olev inimene abivajaja aitamisest keelduda just majanduslikel põhjustel. See oleks aga mittesoovitav olukord, sest lapse identiteedi ja kasvatuse järjepidevuse huvides on see, et teda abistavad talle lähedal olevad inimesed. Teisalt kasvatab see kodanikke märkama enda ümber olevaid abivajajaid ning soodustab neile abikäe osutamist.

Intervjueeritavate tõlgendustest ilmneb, et kasupered on odavam ja efektiivsem abi vorm kui lastekodud. Seda tulemust võib ka Eesti konteksti üle kanda. Tulviste ja Gutman (2003) leidsid, et ka Eesti lastekodu lapsed on peres kasvanud lastest halvemini kohanenud, Turk (2011) uurimus näitab, et hoolimata sellest, et riik on lastekodude rahastamist suurendanud, ei õpeta Eesti lastekodud oma kasvandikele iseseisvas elus hakkamasaamiseks vajalikke oskusi. Kasupere on aga perekonnale sarnasem kui lastekodu ja seepärast vastab ta paremini lapse arenguvajadustele. Seda aga juhul, kui kasupered suudavad pakkuda lapsele turvalist arengut ja heaolu. Seda saab tagada, pakkudes kasuperedele kasulapse kasvatamisel suuremat tuge. Igal lapsel võiks olla oma kaust, kus on kirjas tema individuaalsed eesmärgid, mida kasupere võiks täita. Eesmärkide poole püüdlemisel toetaks kasuvanemaid ja –last psühholoogid, eripedagoogid ja sotsiaaltöötaja. Erinevad uurimused on näidanud, et kasulastel on võrreldes tavalastega enam emotsionaalseid ja käitumisprobleeme, sotsiaaltöötajaga seotud ühised eesmärgid võiks nende lahenemisele kaasa aidata. Praeguses olukorras on kasupered aga oma muredega üksi, mistõttu ei ole see paigutus lapsele ja kasuvanemale kõige parem. Kasupere toetamine aitaks kaasa kasuperre paigutuse püsijäämisesse ja positiivsetele tulemustele lapse arengus.

5. KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida Hollandi laste, noorte ja peredega töötavate spetsialistide tõlgendusi oma tööle ja eelistusele paigutada lapsi pigem kasuperesse kui lastekodusse. Uurimuse peamine tulemus on see, et praktikud nägid oma ülesandena eelkõige toetada lapse kasvamist peres, sest leiti, et see on efektiivsem ja odavam kui nende kodust eemaldamine. Toetati ka prostituutidest ja alkohoolikutest ning uimastisõltlastest lapsevanemaid. Perede toetamiseks eelistati aktiveerida selle lähivõrgustikku ja ümbritsevat kogukonda. Kasuperesid eelistati lastekodudele, sest need vastasid paremini lapse arenguvajadustele kui lastekodu ning olid viimasest odavam abivorm. Töö immigrandidega oli omanäoline peamiselt nende keerulisema positsiooni tõttu ühiskonnas, kultuuriliste erinevuste tõttu kasvatases ja sotsiaalsete probleemide erineva lahendamise tõttu. Saavutamaks nendega parema koostöö ja üksteise mõistmise, palgati samast rahvusest sotsiaaltöötajaid. Eesti jaoks on käesolevas uurimuses mitu olulist sõnumit. Esiteks, odavam ja efektiivsem on toetada peret oma lapse kasvatamisel. Abistada tuleb ka prostituute, kes on oma lastega avalikkuse küllalt eest varjus, see aitab ennetada väikeste probleemide kasvamise suuremateks probleemideks, mille lahendamine nõuab juba suuremaid ressursse. Teiseks on oluline kaasata kodanikke erinevate sotsiaalsete probleemide lahendamiseks. Viimaks tuleb tugevdada kasuperes hooldamist, sest see on efektiivsem kui laste kasvatamine lastekodus. Pakkudes kasuperedele tuge, suurendame kasulapse heaolu ja soodustame tema arengut vastutustundlikuks kodanikuks.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Adamson, P. (2013). Child well-being in rich countries. A comparative overview. UNICEF Office of Research. Innocenti Report Card 11. Kasutatud 10.05.2014 http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc11_eng.pdf .
- Altschuler, D. ja Brounstein, P. (1991). Patterns of drug use, drug trafficking, and other delinquency among inner-city adolescent males in Washington, DC. *Criminology*, 29, 589-622.
- Bussemaker, J. (1998). Rationales of Care in Contemporary Welfare States: The Case of Childcare in the Netherlands. *Social politics*, 5, 70-96.
- Bussemaker, J. ja Kersbergen, K. van. (1994). D. Sainsbury (toim). *Gender and Welfare States: Some Theoretical Reflections. Gendering Welfare States.* (8-25) London: Sage.
- Bertalanffy, L. von. (1968). *General system theory: Foundation, development, application.* New York: George Braziller.
- Baeten, P. A. C. M. (2001). Niet bij melden alleen. Achtergrond van de meldcode kindermishandeling voor beroepsgroepen. (Not only reporting. Background of the reporting code child maltreatment for professional groups). Kõlastatud 10.05.2014 <http://www.nji.nl/nl/Publicaties/Niet-bij-melden-alleen> .
- Courtney, M. E. (1998). Correlates of Social Worker Decisions to Seek Treatment-Oriented Out-of-Home Care. *Children and Youth Services Review*, 20, 281-304.
- Choey, J. ja Schulze, E. (2009) *Kiezen voor kinderen. Een nieuwe blik op het samenspel in pleegzorg.* De Maasstad: Nisto publications.
- Child protection. Netherlands Youth Institute. Kõlastatud 20.05.2014 <http://www.youthpolicy.nl/yp/Youth-Policy/Youth-Policy-subjects/Child-protection-and-welfare/Child-protection> .
- Child protection figures. Netherlands Youth Institute. Kõlastatud 20.05.2014 <http://www.youthpolicy.nl/yp/Youth-Policy/Youth-Policy-subjects/Child-protection-and-welfare/Child-protection-figures> .
- Child welfare Figures. Netherlands Youth Institute. Kõlastatud 20.05.2014 <http://www.youthpolicy.nl/yp/Youth-Policy/Youth-Policy-subjects/Child-protection-and-welfare/Child-welfare-figures> .
- DeFrancesco, J.J. (1996). Delinquency and substance abuse: A brief analysis. *Journal for Juvenile Justice and Detention Services.* 11, 77-78.

- Esping-Andersen, Gasta. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Ewijk, H. Van. (2010). From welfare to workfare. H. van Ewijk (toim). *European Social Policy and Social Work. Citizenship-based social work*. (22-43) Oxon: Routledge
- Giddens, A. (1998). *The third way: The renewal of social democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Gilbert, N. (2012) A comparative study of child welfare systems: Abstract orientations and concrete results. *Children and Youth Services Review*, 34, 532–536.
- Gilbert, N. (1997). *Combatting child abuse: International perspectives and trends*. New York: Oxford University Press.
- Holmes, S. E., Slaughter, J. R., ja Kashani, J. (2001). Risk factors in childhood that lead to the development of conduct disorder and antisocial personality disorder. *Child Psychiatry and Human Development*, 31, 183-193.
- Hood, C. (1991). A Public Management for All Seasons. *Public Administration*, 69, 3-19.
- Juvenile Justice Policy, Netherlands Youth Institute. Külastatud 01.05.2014 <http://www.youthpolicy.nl/yp/Youth-Policy/Youth-Policy-subjects/Child-protection-and-welfare/Juvenile-justice-policy> .
- Knijn, T. ja Nijnatten, C. van. (2011). Child welfare in the Netherlands: between privacy and protection. N. Gilbert, N. Parton, M. Skivenness (toim). *Child Protection Systems. International Trends and Orientations*. (223-240) New York: Oxford University Press.
- Knorth, E. J. (2002). Residential child and youth care in the Netherlands: Developments and Challenges. *International Journal of Child ja Family Welfare*, 3, 84-95.
- Laherand, M-L (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk OÜ.
- Moving towards a more 'positive' approach in youth policy in the Netherlands. Netherlands Youth Institute. Külastatud 01.06.2014 http://www.youthpolicy.org/national/Netherlands_2012_Youth_Policy_Shift.pdf .
- McCashen, W. (2005). *The Strengths Approach*. Bendigo, Victoria, Australia: St Luke's Innovative Resources.

- Oorschot, W. (2006). The Dutch Welfare State: Recent Trends and Challenges in Historical Perspective. *European Journal of Social Security*, 8, 57-76.
- Ploeg, J.D. van der. (1993). Netherlands. M.J. Colton ja W. Hellinckx (toim.). *Child care in the EC. A country specific guide to foster and residential care*. (153-176) Suurbritannia: Cambridge University Press.
- Proposed Global Definition of Social Work. IFSW. Külastatud 22.05.2014. <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/> .
- Turk, P. (2011). Asenduskodudes kasvanud noorte valmisolek iseseisvaks eluks. Uuringuraport. Praxis. SOS lasteküla Eesti ühing.
- Scholte, E. M. (1995). Het plaatsen van jeugdigen in pleeggezinnen en residentiele centra. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 34, 99-114.
- Selg, M. (2013). Sotsiaaltöö traditsioonid. Käsikirjaline loengukonspekt. Tartu Ülikool, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut.
- Strijker, J. ja Zandberg, T. (2001). *Matching in de pleegzorg*. Amsterdam: SWP.
- Strijker, J. ja Knorth, E. J. (2007). Family fostering behind the dykes: Practice and research. Külastatud 01.06.2014. http://www.uni-siegen.de/foster-care-research/network_conferences/1st_conference/files/fostercare_in_the_netherlands_-_paper_international_network_foster_care.pdf .
- Tulviste, T. ja Gutman, P. (2003). A comparison of value preferences and attitudes toward collectivism of institution-reared and home-reared teenagers. *European Journal of Psychology of Education*, 18, 33 - 42.
- Wachtel, J. (2011). Netherlands Child Protection Grants Families the Right to Make a Plan. International Institute for Restorative Practices. Külastatud 20.05.2014 http://www.iirp.edu/article_detail.php?article_id=Njk0 .
- Youth Policy in the Netherlands. Netherlands Youth Institute. Külastatud 01.05.2014 <http://www.youthpolicy.nl/> .

LISA Esialgne intervjuu kava

See on esialgne kava, millega lähen esimesele intervjuule. Jutu kestel püüan tabada huvitavaid üleskerkivaid teemasid ja küsida nende kohta edasi. Samal ajal jälgin, et saan kõigest aru ja vajadusel küsin täpsustavaid küsimusi.

Hollandi laste, noorte ja perede abistamissüsteem

1. Millised on peamised probleemid lastekaitstes?
2. Mis on riskitegurid laste ja perede jaoks?
3. Miks pole teil sellisel kujul lastekodusid nagu meil Eestis?
4. Mis on umbkaudu keskmine lastekodus veedetud aeg?
5. Millega põhjendate eelistust paigutada lapsed kasuperre ja mitte lastekodusse?

Asutus

1. Mis on organisatsiooni Spirit roll Hollandi sotsiaalhoolekande süsteemis?
2. Millest lähtuvad asutuse põhimõtted?
3. Milliste probleemidega inimesed teie asutuse poole pöörduvad?
4. Kes on peamised koostööpartnerid?
5. Kuidas saab asutus endale kliendid ?

Töö klientidega

1. Milliseid meetodeid Te kasutate tagamaks koostöö sundklientidega?
2. Mil määral on sisserännanutege tehtav sotsiaaltöö erinev hollandlastega tehtavast tööst?
3. Mil määral on Teie töös kasutatavad meetodid tõenduspõhised?

Kasupered

1. Kuidas te leiate kõigile abivajavatele lastele kasupered?
2. Kuidas valmistate tulevasi kasuperesid ette?
3. Millised on meetodid kasuperede toetamiseks?
4. Kuidas toimub kasuperede valimine?
5. Kuidas tagate, et kasupered ei võta lapsi ainult raha pärast?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina MARIE NIITSOO (17.06.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose **Töö laste, noorte ja peredega Hollandis organisatsiooni Spirit näitel**, mille juhendaja on Merle Linno,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartu, 02.06.2014